

Администрация Усть-Ордынского Бурятского округа
Областное государственное бюджетное учреждение культуры
«Усть-Ордынская Национальная библиотека им. М. Н. Хангалова»

Жан Зимин

Үхибүүдтэ зорюулагдаһан шүлэгүүд ба поэмэнүүд

**Стихи и поэмы
для детей**

Иркутск
2022

ББК 82-93
УДК 84(2Рос.Бур)
3 62

Ответственный за выпуск

Н. А. Спиридонова,
директор ОГБУК «Усть-Ордынская Национальная библиотека им. М. Н. Хангалова»

Подготовка к публикации

Л. Т. Хамируева
Н. С. Хушкеева
Т. В. Александрова

*Выражаем благодарность Зимину Игорю Жановичу, сыну Ж. А. Зимина,
за содействие и предоставленные материалы*

Зимин, Ж. А.
3 62 Үхибүүдтэ зорюулагданан шүлэгүүд ба поэмэнүүд. Стихи и поэмы для детей / Администрация Усть-Ордынского Бурятского округа. ОГБУК «Усть-Ордынская Национальная библиотека им. М. Н. Хангалова». — Иркутск : Типография «Форвард», 2022. — 160 с.

В издании представлены стихи и поэмы для детей на бурятском и русском языках, написанные известным детским поэтом Жаном Зиминим. Опубликованные в разные годы небольшим тиражом, книги стали библиографической редкостью и востребованы среди широкого круга наших читателей.

Книга адресована детям младшего и среднего школьного возраста, а также их родителям, педагогам дошкольного и школьного образования.

ISBN 978-5-4273-0210-4

© ОГБУК «Усть-Ордынская Национальная библиотека им. М. Н. Хангалова, 2022
© Типография «Форвард», макет, 2022

ЗИМИН ЖАН АЛЕКСАНДРОВИЧ

(1920–2012)

**Поэт, член Союза писателей СССР (с 1979 г.),
педагог, заслуженный учитель школы РСФСР,
исследователь-краевед, кандидат географических наук,
Почетный гражданин Аларского района**

Жан Александрович Зимин родился 20 сентября 1920 г. в улусе Аляты Аларского района Иркутской области. Более пятидесяти лет посвятил себя педагогической работе. Окончил географический факультет Иркутского государственного университета в 1951 г. В школах родного Аларского района и Республики Бурятии преподавал географию. Преподавательскую работу совмещал с литературным творчеством, научными исследованиями. За многолетний труд и педагогические заслуги в области народного образования ему присвоены звания «Отличник народного просвещения», «Заслуженный учитель школы РСФСР». Наряду с практической деятельностью занимался обобщением опыта работы в школе. Им изданы учебно-методические пособия с литературно-географическим уклоном и научно-краеведческие статьи, главным образом, для учителей сельских школ.

Широкому кругу читателей Ж. А. Зимин известен как детский поэт. Жан Александрович опубликовал более десяти сборников детских стихотворений и пьес в Улан-Удэ, Иркутске, в основном для детей младшего школьного возраста. Достоянием юных читателей стали поэтические сборники: «Нолонго» (Радуга) (1962), «Шатаршад» (Шахматисты) (1970), «Аглаг талам, амар сайн!» (Здравствуй, степь родная) (1972),

«Үнэн нүхэр үзэглэл» (Азбука – мой верный друг) (1975), «Гарай табан хурган» (Пять пальцев) (1978), «Хон-жэн» (Тихо-мирно) (1981), «Наран, наашаа! Үүлэн, саашаа!» (Попрыгунья) (1985), «Тэнюун талын сэсэгүүд» (Цветы степных просторов) (2004). В 1973 г. в г. Иркутске в русском переводе М. Сергеева была издана книга «Кто кого греет?». В соавторстве с А. Бадмаевым выпустил сборник детских пьес «Марсиануудтай уулзалга» («Встреча с марсианами») (1964).

Его многочисленные живописные, выразительные стихотворения, сказки, небольшие поэмы о волшебствах природы, о домашних и диких животных покоряют не одно поколение ребят. В творческой манере Ж. Зимина, как отмечали исследователи и критики, преобладающее место занимают дидактические назидания и поучения. Это и понятно, ведь он всю свою жизнь посвятил воспитанию подрастающего поколения.

Ж. А. Зимин известен и как драматург. Отдельными изданиями выпущены две пьесы в Москве – «Черный-черный белый лебедь» и «Байкальская легенда». Пьесы Ж. Зимина поставлены в профессиональных театрах Улан-Удэ: «Половодье Хужарты» и «Летний буран» на сцене Бурятского театра драмы им. Х. Намсараева, «Волшебная трость» и «Камень-птица» – Республиканского театра кукол, «Черный-черный белый лебедь» в Читинском детском театре.

Ж. А. Зимин являлся членом Союза писателей СССР (1979).

Кроме поэтического творчества Ж. А. Зимин занимался краеведением, этнографией. Его статьи по истории и культуре быта бурят, опубликованные в научных сборниках, получили признание, как широкого круга читателей, так и специалистов-историков, этнографов, археологов. Им изданы монографии этнокультурного, природно-экологического и историко-этнографического циклов, такие как «История Аларского района» (1995), «Аларские хонгодоры» (1996), «Этнокультурные традиции Окинского края» (2001), «Природа Аларского района» (2007), «Аларь: история и современность. Кн.1 Аларь – родная колыбель» (2004), «Аларь: история и современность. Кн.2 Аларь: бурный XX век» (2004), и по этим же профилям несколько десятков научных статей.

В 2003 году в Восточно-Сибирском институте географии СО РАН (г. Иркутск) Ж. А. Зиминим защищена диссертация на тему «Природно-экологические ситуации Приангарской лесостепи» на ученую степень кандидата географических наук.

ҮНЭН НҮХЭР ҮЗЭГЛЭЛ

А

Амаа
Ангайгаад:
«А» – абяа
Гаргая.
«А» – гэхэн
Абямнай
Аманһаамнай
Алдуураад
Арюун сэбэр
Самбарта
Үзэг боложо
Үзэгдөө
«А» үзэгөө
Анхаржа,
Аргааханаар

Уншаябди,
Арюун сэбэрээр
Дэбтэртэ
«А» – гэжэ
Бэшэбди.
Энэ «А» – һаа
Эхилһэн
Үгэнүүдые
Уншал даа:
Ажал, арал,
Алтан, амтан,
Адуун, арюун,
Аба, аха... –
Гэхэ мэтэ
Гэжэ мэдэ.

Ш

Ш-ш-ш!
Шууялдахаа болигты!
Ш-ш-ш!
Шашалдахаа орхигты!
Ш-ш-ш!
Шууялдангүйгөөр,
Шашалдангүйгөөр,
Шагнагты!
«Ш» – гэхэдэ,
Шуурган шууяна,

«Ш» – гэхэдэ,
Шарга шааяна,
«Ш» – абяан
Шууяатай,
«Ш» – абяан
Шааяатай.
Шууяагүйгөөр
«Ш» – гэгты,
Шашалдангүйгөөр
Уншагты.

Х

Х-х-х! гэжэ
Хурхирна гүт?

Ха! – гэжэ
Хашхарна гүт?

«Х» – абяагүйгөөр
Хүрхиржашье
Шадахагүйт.
«Х» – үзэггүйгөөр
Хоёрш үгэ
Бэшэхгүйт.
Хургаараа
Хотируулаад,
Гараараа
Годирруулаад,
Хара самбарта
«Х» – бэшэгты.
«А» – е залгаад,

«Ха» болгогты.
«А» – е асараад,
«Аха» – гэжэ
Уншагты.
«Х» – гэхэн
Абяанда
Хододоо хандажа
Ябагты.
«Х» – гэхэн
Үзэгөө
Хүндэтэйгөөр
Анхарагты.

«С» – гэбди,
Сасангүй хэлээбди.
Сэсэг!
Сасаг!
«С» – гэжэ
Үргэлжэ
Сэсэг дээгүүр
Сэсэрнэ.
Санаар ябахада
«С-с-с!» – гэжэ
Сасарна.

«С» – үзэгөө
Сэбэрээр
Саархан дээрэ
Бэшээбди.
Энэ үзэгнөө
Эхилээд,
Саашань самолёт
Зураябди.
«Сана, хана,
Сэхэ, хэхэ», –
Гэжэ уншаябди.

Ээ!
Энхэ эсээ.
Ээ!
Эрдэм эшээ.
Эй даа!
Энеэдэтэй даа!
Эсэнгүйгөөр,
Эшэнгүйгөөр:
«Эхэ, эшэ,
Аха, аша ...»

Гэжэ бэшэ.
Зохидоор аад,
Зүбөөр унша.

— Бэшээ гүт?
— Бэрхээр, уранаар
Бэшээбди.
— Уншаа гүт?
— Урматайгаар
Уншаабди.

«М» – гэжэ
Мэдэнэбди,
«Маша» – гэжэ
Хэлэнэбди.
«Саша» – гэжэ
Бэшэнэбди,
«Мама» – гэжэ
Уншанабди.

«М» – абяан
Манаар золголдоод,
«М» – үзэг
Манай болоод,
Танилсаябди
Таатайгаар,
Ханилсаябди
Халуунаар.

«Н» үзэгэй урда
«Э» табяаб,
«Э» – йн урда
«Х» үзэг асарааб.
«Энхэ» – гэжэ
Нэрэ уншааб,
«Энхэ» – гэжэ
Нэрэ бэшэбэб.
«Х» – үзэг
«А» -тай дүтэлөө,

«Н» – үзэг
Нүүлдэнь нүхэсөө, –
Нэгэдэжэ ерээд,
Нүхэд болоо,
Хамтаржа ерээд,
Ханинар болоо.
Бэшэбэл
Бараглахат,
Уншабал
Ойлгохот.

Ла-ла-ла!
Ла-ла!.. –
Лаб тодоор
Хэлээбди,
Лажаганаса
Дуулаябди.
Мел абаад,
Мэгдүүгүй:
«Мал» – гэжэ

Бэшээбди
Алхань
Ажалда хэрэгтэй,
Шэлэнь
Шэртэхэдэ оньһотой ...
«Л» – үзэгтэй
Үгэнүүд
Үзэглэл соо
Олонүүд.

Р

«Р» – үзэгмнай
«Э» – тэй эжэлшээ,
«Р» – абяамнай
«А» – тай мэдэлсээ.
Үзэгүүдээр
Үенүүдые
Үлхэбди,
Үенүүдээр
Үгэнүүдые
Зүйебди:
Наран шараа.
Намар шарлаа

Саша хэрмэ
Хараа.
Маша шэрэ
Асараа.
«Р» – үзэгөө
Абаад,
Ракетэ дээрэ
Нуулгаад,
Нарада гарахабди,
Рабданиие абахабди.
Гэртээ бусахабди,
Герой болохобди.

Үгөө.
Би уншааб,
Сэсэг шагнаа,

Сосор ойлгоо,
Энхэ энеэгээ.

Т

Тра-та-та,
Тра-та-таа ... –
Таагаа гүт даа?
Таняа гүт даа?
«Т»-гүйгөөр
Тон лэ, юрэдөө,
Тааранагүй.
«Т» – гүйгөөр
Таатай боложо
Үгэнэгүй,

Аялгашье
Гаранагүй.
«Т» – гээшэмнай
Тон шухала,
«Т» – үзэгнай
Туһатай ха:
Таабаринуудые
Таалгуулха,
Туужа зугаа
Танюулха.

О

«О» – олон.
«О» – орон.
«О» – ошон.
«О» – одон.
Ошор, Сосор,
Одон, Шодон ... –
Гэхэ мэтэ

Гэжэ мэдэ.
«О» – үзэг
Ойлгобол,
Олон үгэ
Уншахаш,
Олон юумэ
Ойлгохош.

нэб-нэб
Үлээнэ
Наридаг уулаһаа
Нэльеэлнэ.

наха-нэхэ
налбарна.

набинан шэбэнэн
нарьяна,
Шэхэндэмни
Шэбэнэнэ:

налаа бүринөөнь
«н» – абяан
нэрьенхэй даа
нэбшээндэ.

«н» – абяа
Мэдүүлбэ,
нонин абяа
Дуулгаба,

налаа бүринөөнь
«н» -ыень абаад,
нарьюулаябди,
набинуулаябди.

Нарһан модон
Ном соомнай

«н» – гэжэ
нураябди,
«н» – бэшэжэ
Үзэебди.

Г

Галууд газгаа
«Га-аг!» – гэнээр
«Г» – абяае
Гээбэ даа.
«Г» – абяаень
Газарһаа абаад
Багтаагааб даа
Амандаа,
Дабтааб, дабтааб

Аминдаа.
«Г» – гэхэтэйм
Гэр гэнтэ
Бодобо тэндэ.
Гэртэ ороходом
Галсан гала
Носоогоо,
Гарма номоо
Гаргажа

Д

Дулма, дуугаа
Дуулыш даа,
Дарма, дахаад
Дабтыш даа,
Дандар, дабаае
Дабыш даа,
Дондог, дахаад
Дабшыш даа,
Дабаан дээрэ
Гараабди,
Дурамбайгаар
Хараабди.
Дэлгэр тала –
Доромнай,

Дэлюун дэлхэй –
Урдамнай.
«Д» – абяан
Дэмы бэшэ,
«Д» – үзэг
Дурамбай шэнги.
«Д» – еэ
Дахуулжа ябаабди,
Дабаан дээрэ
Гараабди.
Дэлхэе дээрэнэнь
Хараабди,
Дэлгэр уудамынь
Мэдээбди.

У

Үнэгэн мөөрөө.
Үхэр үндэгэлөө.
Унаган хусаа,
Буха маараа, –
Үнэн юм гү,
Үзэжэ зүүдэлээб,
Худал юм гү,
Харааб зүндөө.
Зүүдэн сооһоонь
Зүдхэжэ,
«З» – үзэгөө

Үбэртэлжэ,
Үхибүүдтэ асаржа
Үгөөб.
Хүүгэд үзэгтэ
Хүхөөд
«Ү» – үзэгтэй
Үелөөд,
Үзэглэл соо
Оруулаа,
Үгэнүүдээр
Холбуулаа.

Б

Байгал далай,
Бархан уула,
Бад хара тайга,
Баян сагаан тала –
Бүрөөд дайда
Болтогой! – гэжэ
Болод уншаа,

Шүлэг уншаа,
Шадамараар уншаа.
«Б» – үзэгы
Болод бэшэбэ,
Бэрхээр бэшэбэ,
Сэбэрээр бэшэбэ,
Сэгнэлтэ абаба.

З

Зоодой загаһан
«З» – үзэгы
Зүдхэжэ гаргаад,
Зүгдэртэ асараа.
Зүгдэр
Зүүгээ нүбэлөөд,
Зарим үзэгүүдээр

«З» – еэ зүйгөө,
Зүйр жэгдэ
Үгэнүүдые
Зохёожо үгөө,
Зохёон үгэнүүдынь
Зугаалжа захиалба.
Зүгдэр зугааень
Зорюута шагнаба.

У

Урала ута
Болгыш,
«У» – гэжэ
Хэлыш.
«У» – тай үгэ
Уншыш,
«У» – е богони
Болгыш,
«У» – е удаанаар

Татыш.
Уншыш, уншыш,
Уншыш,
Уринаар «у» – гаа
Бэшыш.
Уяхан гараар
Бэшыш,
Уран дархан
Болыш.

Ж

Жамсаран
Жагсажа ябан,
Жэмүүрдэнэ
Жэгдэхэнээр.
«Ж» – абяан
Жэмбүүрхэнь

Жэнгинэжэ зэдэлбэ.
Жэгтэй гоёор
Жэрьбэ,
Жаргал тухай
Жэрьбэ.

И

Ираад номоо,
«И» – үзэг

Илгагты,
«И» – тэй үгэ

Ологты.
«И» – тэй элэб
Үзэгүүд үелбэ,
Үенүүд, үгэнүүд
Бии болобо:
Ираба, илаба,
Барилдаба, урилдаба,

Я

— Ямар абяан
Янжимаае дахалдааб?
Ямар үзэг
Яшада аналдааб?
— «Я» ... – гэлдэжэ
Яша, Маша,
Янжимаа,
Баяр, Саша,
Ямпилмаа
Ябана саашаа
Яаранхай.
«Я» ябагаар
Ябанхай,

Иибэ, тиибэ,
Ниидэбэ, хиидэбэ.
Ира, Идам,
Мира, Султим –
Элдэб нэрэнүүд ...
Элирүүлбэ гүт?

Янала ехээр
Яаранхай.
«Я» – наань
Ядаад налажа,
«Я» – гаа
Яналаар нугадажа,
Яша, Маша,
Янжимаа,
Баяр, Саша,
Ямпилмаа
Яаралтайхан
Ябабад.

Е

Ехээр бороо
Ороо,
Ебтэ газар
Нороо.
Ехэ үер
Болоо,
Ешэ уна
Отолоо,
Онгосоор тамараа.
Отолжо гараа.
«Е» – үзэг бана
Ехэ үертэ

Ебтэ нороо.
Ешэ «е» – гээ
Ехээр
Харамнаа.
Ендэр эрьедэ
Хатаагаа.
«Е» – үзэгынь
Хатаад,
Ехээр хүхээ.
Ешэтэй нүхэсөөд,
Ерээ гэртээ.

ХЭШЭЭЛ НААДАН

Нахигар бээтэй
Найманнаа
Хотогор хоёрые
Хороогты.

Доходод гэнэн
Долоон дээрэ
Нүтэгэр нэгые
Нэмэгты.

Табхагархан
Табанда
Гудагар гурбые
Үсхэгты.

Зүб лэ хадань
Залхуурангүй,
Хадужа тэндэнь
Абагты.

Буруу хадань
Бү орхигты,
Баа дахин
Бодогты.

Арбай томо
Арбаннаа
Дэрэгэр дурбые
Абагты.

Шашалдангүй
Шалгагты,
Зааханш алдуу
Заагты.

Ехэлиг юные
Ёнотойхоноор
Гурбан хубида
Хубаагты.

Харюунь халта
Гараба гү?
Үсхөөд дахин
Үзэгты.

Хоёрдохи «А» – гай
Хандама
Хатуу шангаар
«Багшалаад»,
Зургаатайхан
Хүүгэдтэ
Тоо бодолго
Бодуулжа хургана
Жэшээнүүдые
Хүүлэжэ хургана.

Томоотойхон нурагшадынь
Түбһэншэ юм даа,
Һожортойхон нурагшадынь
Һонюуша юм даа!

ТҮРҮҮШЫН НУРАГШАД

«Маадай» гэхээ мартаабди,
«Мөөдэй» гэхээ орхёобди.
«Хахай» гэхээ хаяабди.
«Бүүвэй» гүүлэхээ болёобди.
Унаһан шүдөө ургуулжа,
Угаа томо болообди.
Долоо наһаяа дүүрэжэ
Долдой сэсэн болообди.
һурагшанар гүүлэнэбди,
һургуулида ябанабди.
Хонхын абяа дууланабди,
Хожомдонгүй гүйнэбди.
Түргөөр уншажа һуранабди,
Гоёор бэшэжэ шаданабди,
Үзэглэлөө үзэнэбди –
Эрдэм бэлиг абанабди.
Бараг сэсэн болоһондоо
Баяртайбди багшадаа,
Эрдэм ехэтэй болоһондоо
Эжы абадаа дуратайбди.

«Мээмээ» гэхээ
Мартабаш,
«Бообоо» гэхээ
Болибош даа.

«Оодой» гэхээ
Орхибош,
«Хахай» гэхээ
Хаябаш даа.

Унаһан шүдэнш
Ургаба,
Угаа томо
Болоолши.

Хүлөө дүрөөдэ
Хүргэжэ,
Хүлэгэй хурдые
Унажа,
Урилдахаш
Удахагүй.
Үшөө ехэ
Болыш даа,
«Бэрхэш, хүбүүхэн», –
Гүүлыш даа,
Бэлэглэнэб
Үзэглэл.

«НЭГЭ»

Уры дуры
Алхалһаар
Ошобоб гэртээ
һургуулиһаан.
Гэрни намһаа
Гэдэргээ
Сухариһандал
Болобо гү?
Уужам дэлхэйм
Урдамни
Уйтарһандал
Байба гү?
Эжым угтажа
Ерэбэ ха –
Үүлэн гү даа
Шарайдань?
Абам ерэбэ
Урдаһаам,
Аадар гү даа
Нюдэндэнь?
Хоол эдеэншые
Хоолойдом

Ороногүй даа
Оройдоо.
Жэмэс хазаад
Жажалнаб, –
Жэбын амтан
Гараба гү?
Зөөхэй эдеэд
Амталнаб, –
Забаан нялуун
Байба гү?..
Дэбтэр соохи
Дэмышэн
Нэрэгүй тэрэ
«Нэгэнһээм»
Гашуун амтан
Гараба гү?
Гашуудалтай
Болобо гүб?..
Хэнэй эндэ
Зэмэб теэд?..
Хэндэ энэ
Хэрэгтэйб?..

«ХОЁР»

«Хоёр» гэдэн сэгнэлтэ
Харайжа ороод сүүмхэ соом –
Шуумар гээшэнь – гэб гэнтэ
Шургашаба дневник руум.

«Табыемни» ташаадхиба,
«Дүрбыемни» абашааба,
«Гүрбыемни» гасаалба,
Гасаалба даа, гасаалба.

«Гүрбам» гараад гороолбо,
«Дүрбэм» дохолоод жороолбо,
«Табам» хайшааш талиибаб,
Гомдоод сүүмхэм нарииба.

«Хоёр» гэдэн сэгнэлтэ
Хуулияа бариба эндэ
Эзэлбэ даа сүүмхыем,
Эрыулбэ даа тархиием.

Номоо барихын орондо
Наадаад гүйнэб талмайгаар,
Бэшэхэ, бодохын орондо
Бүтүү зайнаб газаагуур.

Татай! Иихэдээ яагаабиб?
Тархяа би эрьеэ гүб?
Иигэжэ байха ёһогүйб –
Иимэ байдал хэрэггүй.

Үтэр ерыш, «Гүрбамни»,
Дэмжыш намаяа, «Дүрбэмни»,
Дүтэлыш наашаа, «Табамни»,
Үгым дуулыш, сүүмхэмни.

Хэрзэгыхэн «Хоёрые»
Хэлсээд сугтаа намнаяа.
Илахагүй даа бидэниие,
Эндэнээ тэрэниие үлдээ!

АМАР САҮН!

Аглаг тала,
Амар сайн!
Алтан наран,
Амар сайн!

Хаданууд, намай
Харана гүт?
Тайгын модод,
Таниба гүт?

Үндэр ехэ
Сэгнэлтээ
Үргэжэ ябанаб
Энгэртээ!

Түрэл нютагни
Һаруулхан,
Һайхан байна даа –
Наруухан!

Гэшхэлнэб даа

Гэр тээшээ,
Алхалнаб даа
Айл тээшээ.

Эжы, үүдээ
Нэгыш даа.
Абам, намаяа
Угтыш даа.
Томо ехэ
Сэгнэлтээ
Тэбэреэд ерэхым
Тааба гүт?
Аяар «Таба»
Ашаатай
Аахилан ябахым
Хараба гүт?

Абалсыт даа,
Барилсыт,
Баярым бултадаа
Хубаалсыт.

СААРНАН

Саархан, юундэ
Сагаан юмши?
Саархан, юундэ
Ягаан юмши?

Хэдыхэн соо
Хирэдэ хушагдааш,
Хараһаар байтарни
Харлан будалдааш.

һаланаар байхыеш
һургаагүйб,
Дагтай ябахыеш
Даалгаагүйб.

Намайе дэмы
Зэмэлүүлнэш,
Намда дэмы
Уурланаш.

Хара саарһа
Хэзээ
Хэжэ ехээр
Эхилхэб?
Сагаан шэрэ,
Карандаш
Олоор гаргажа
Захалхаб?

Будалдахаа
Болихо һэнши,
Хирэдэ
Хушагдахагүй һэнши.

Саархан, юундэ
Сагаан юмши?
Саархан, юундэ
Ягаан юмши?

ДЭБТЭР

Дэбтэр соошни
Бэшээтэй
Дэмы үгэнүүд
Бэшэл даа

Дүримүүд, шүлэгүүд
Жэшээнүүд –
Дэлхэй ехэ
Эрдэм лэ!

Дуунууд, зурагууд
Даабаринууд –
Далай ехэ
Эрдэм лэ!

Эндэ байһан
Дэбтэрыш
Иража хараад
Үзеебди.

Жэгдэ бэшэгэй
Орондо
Жэрхиин мүрнүүд
Жэринэ,

Гоё зурагай
Орондо
Могойн мүрнүүд
Годирно.

Булангуудынь
Нугалнаш,
Булай һалан
Байнаш даа.

Эрмэгыень
Элээнэш,
Эрхэ алая
Байнаш даа

Шүрд байса
Шуулахадаш –
Шэшэрэн арайл
Алдана.

Хуудаһадынь
Хахалхадаш –
Хуухым үһэн
Үрзынэ.

Хэлэтэй, аматай
Хадаа
Хэлэхэл бэлэй заатагүй.

Хултэй, гартай
Хадаа
Хэнээхэл бэлэй заатагүй!

КАРАНДАШ

Байшан гэрнүүдые
Бодолтойхоноор
Бодхоогооб.

Гэрэлтэй сонхонуудыень
Газаа талаһаань
Гоёогооб.

Маша хурдан
Машина
Мухарюулан табяаб.

Залинта онгосо
Замбуулин тээшэ
Залааб.

Тэндэнь шамайе
Һуулгабаб,
Тэргэд нарада
Буулгабаб.

Хээр мори
Хатар дундань

Хазаарланаш,
Һур харбаанда
Һахы – һалаг
Хабаадалсанаш.

Эсэнэб ехээр,
Элинэб даа,
Эритэ хутагаар
Мүлинэш даа,
Богонихон заримдаа
Болгонош,
«Болоо!» – гэхэдэм,
Болиногүйш.

Шадарлажа намтай
Шадаал һаа,
Зүбөөр
Зуража туршаал һаа,
Зорожо хаяхаа
Болихо һэнш,
Гамнадаг намайе
Болохо һэнш!

АЖАЛАЙ ХЭШЭЭЛ

«Хиир-хяар хюрөөдөөд,
«Шурд-шард» халиһашалаад,
Үхибүүд бүхы классаараа
Үнгэргэнэ дуратай хэшээлээ.
Коля бүтүү далайһаар,
Хургаа нүхэдэ доллобо.
Харша абаад хюрөөдэньөөр,
Хюмһаа огло татаба лэ.
Альгаа бараг холгоогоод,
Ажалай амта мэдэбэ ха.
Үлгүүр наринаар бүтээгээд,
Үндэр сэгнэлтэ абаба лэ.
Холгоогдоһон гараараа,
Доллогдоһон хургаараа
«Хоёрые» таһа хюрөөдөөд,
«Нэгые» ходор үрэмдөөд,
Ганса «табантай» нүхэсэбэ
Гаһар уран Колимнай.

ХИЛЭЭМЭ БАРИЖА НААДАНАМ

Шабар зуурааб –
Шаанги барихам,
Эльэ элдээб –
Эдээ шанахам,
Хүбхэгэр хилээмэ
Худхажа барихам,
Халуун сай
Шанажа уухам.
Халуун наран,
Халаагыш,
Хилээмьем болгоогыш,
Шарлуулыш шаангиим,
Бусалгыш сайемни,
Амтатайгаар болгоогыш.
Хүбхэгэрхэн хилээмэ
Зүһэмлэжэ табихаб даа –

Амтатайгаар үмхэхэб,
Шаангияа эдихэб даа,
Сайгаа ухаб
Садатараа,
Уурал хүлэ
Адхатараа.
Наран, туһалыш,
Халаагыш,
Халуун дүлөөр
Амилыш –
Хилээмьем болгоогыш,
Шарлуулыш шаангиим,
Сайем шаныш,
Бусалгыш,
Садхаасатайхан
Болгоогыш.

ТУЛАЛДААН

Уһан хани
Түгэднай
Углаад эбэр
толгойдоо,
Тэжээбэрхэн
тэхэтэйгээ
Ана-мана
мүргэлдөө.
Дары түргэн
зэнэлсээд
Дүүлин оробод
хүжылдөөд,
Оёдолсоод
эбэрээрээ,
Онью мэхэ
гаргабад,
Хэнииньшые хэнээ
иланагүй,
Улайрхалдана
ухаагүй.

«Бароо!» гэжэ
байтарнай,
«Гоходыш, мүргыш»
гэтэрнай,
Гайтай ушар
тохёолдоо:
Түрижэ байһан
Түгэднай
Тарагад гэжэ
тарайшоо.
Тэхэнь саашаа
харайшоо.
Түргэдөөд лэ
ханимнай
Түгдэ гэшхээ
түриигөө.
Хаягдаашые наа,
Түгэднай
Ханхинаса
энеэгээ.

ДЭБХЭНШЭЭ

Дэбхэгшээ дээрэ
Дэбхэрнэб,
Дэб – дэб дээшээ
Дэбхэрнэб.
Нэгэ захынь
Эзэлнэб,
Нүгөө захадань –
Нүхэрни.
Доошоо буужа
Зогсохотойм,
Дээшээ хүрэбэ
Нүгөөдэм.
Дахин дээшээ
Дэбхэрнэб,
Доошоо бууба
Нүхэрни.
Нүрэнэбди даа

Дэб байса,
Буунабди даа
Яб байса.
Тэнгэри газар
Хоёрой
Тэгэндэнь хүрэн
Алдажа,
Дэбхэнжээлжэ
Габшагай
Дэбхэрнэбди
Ябшагай,
Ёһотой һонин
Наадан даа!
Ерыт, хүүгэд,
Дэбхэрыт,
Дэбхэншээлжэ
Дээрээр һурыт.

БҮМБЭГЭ

Томо гоё
бүмбэгэм,
Бүмбэрсэгтэл
бүмбэгэм.
Дээшэнь шэдээд
баринаб,
Дэгдэн алдаа
бүмбэгэм.
Ульгам бушуу
мухарина,
Урдам ороод
мухарина.
Хурданш болоһон
бүмбэгэм,
Хүсэгдэнэ
бүмбэгэм.
Гайтай гоё
бүмбэгэм,
Габшагайхан
бүмбэгэм.

ОЁДОЛШОН

Зургаатайхан Зинамнай
Зугаатайхан нунал даа.
Зохидоор зүүгээ баринхай,
Залхуурангүй оёнол даа.

Торгон дээгүүр утаһаараа
Таарууханаар татабал даа.
Баглаа сэсэг угалзаа
Баабай эжыдээ барибал даа.

Урматайхан Зинамнай
Уран гэжэ магтуулаа.
Омогтойхон Зинамнай
Оёдолшон нэрэтэй болобол даа.

Зургаатайхан Зинамнай
Зугаатай даа, баяртай.
Ажал хэхэдээ аймшагтай,
Оёходоо омогтой.

ГАСУУХАЙТАЙ ГАЛЯ

Галиин гарта гасуухай.
Гасуухайнь Галитаяа сасуухай.
Гасуухайгүйгөөр
Бэшэхэдэнь бэрхэтэй.
Сасуухайгүйгөөр
Уншахадань үйдхартай.
Ганса ханинь – гасуухай,
Сасагтайхан сасуухай.
Гасуухайтаяа Галимнай
Хэшээл үзэгөө мартажа,
Наартайханаар наадажа,
Баригдаба багшадаа.
Барагад гэжэ бахардаа.
Багшань ушарынь обёороод,
Онол аргынь зохёогоод,
Гасуухайень барюулаад,
Галие уншуулна,
Үенүүдыень үлхүүлнэ,
Үгэнүүдыень хэлүүлнэ,
Дэбтэрыень барюулна,
Даабариинь бэшүүлнэ.

Гасуухай – кукла нааданхай

Алас холын
Аянда,
Абам, намаяа
Абыш даа.
Аяар холын
Оронуудта
Абалсыш даа
Намайгаа.

Зобохо гэжэ
Болоно гүш?
һүрдэхэ гэжэ
һанана гүш?
Энээхэншые наа,
Эрэ бшууб,
Хүрдэгэршые наа,
Хүбүүн бшууб.

Африкааршые,
Азяаршые,
Ааяма халуун
Байгаашые наань.
Яхашгүйб даа,
Ядахагүйб.
һаад шамдаа
Болохогүйб.

Һармагшанһаа
Айхагүйб,
Һарбайжа гараа
Барисалдахаб.
Бегемодые
Барижа унаад,
Табилуулхаб даа,
Табаруулхаб...

Хойто полюс
Мордоо һааш,
Хорон хүйтые
Зорёо һааш,
Хүлдэхэ даарахы
Мэдэхэгүйб,
Хүйтэ абахы
Ойлгохогүйб.

Сагаан баабгайн
Ушараа һаа,
Сухарихагүйб,
Сошохошгүйб.

Хаб загаһы
Хахууляар
Бара олые
Барихаб даа.

Алас холын
Аянда
Абыш намаяа,
Абамни.
Айхагүйб даа
Аюулһаа,
Түбэг шамдаа
Татахагүйб.

Таба наһаяа
Шахааш һаа,
Тамир һайтай
Хүбүүн бшууб.
Зургаа наһаяа
Дахааш һаа,
Зориг ехэтэй
Эрэ бшууб.

ЭРХИМ ШОФЁР БОЛОО НАА

Нютагһаан
Нюусаар гараад,
Аяар холын
Аралда
Аяншалан ошоо наа...

Онһотой автомобиль
Оложо,
Онһыень
Онобшотой дарахаб.
Олон зоной
Орой дээгүүр
Онсо шангаар
Ололзон харахаб.

Хаанашые дайралдангүй,
Хэнтэйшые мүргэдэнгүй,
Урагшаа шүүмайха нэм,
Улад зониие гайхуулха нэм...

Эршэтэйхэн машинаа
Эрбэс гүүлэхэ нэм,

Алас холын
Аралые
Арба дахин
Эрхэхэ нэм,
Обоо ехэ
Олтирогые
Оло дахин
Эрхэхэ нэм.

Эрхим шофёр
Эрхэтэй,
Бэрхэ шофёр
Нэрэтэй
Гэртээ бусажа
Ерэхэл нэм.

Халаг,
Хүсэл һанални
Хүсэлдэдэг һай!
Халаг,
Барагтай шофёр
Болодог һайб!

ТОГМИД

Тогмид
Томо бүмбэгэтэй:
Дээшэн шэдэнэ,
Дэгдэн алдана –
Дэншээ байна
Бүмбэгэн;
Холо шэдэнэ,
Хойноооонь гүйнэ, –
Хурдан байна
Бүмбэгэн.

Түргэн түймэр
Тогмиднай
Ульгамш хадань
Урдань ороно.
Хурданш хадань
Хүсөөд барина
Бүмбэгээ.

Бүмбэгэрхэн
Бүмбэгэн –
Бүхы дэлхэйн
Бүмбэрсэгтэл
Бүмбэгэн.
Тогмид
«Түби дэлхэй»
Түргөөр гартаа
Мухарюулна. –
Иигэжэ
«Агуу дэлхэй»
Альган дээрээ
Эрьюулнэ.
Үшөө үлүү
Хабатай наа,
Үйлэ хэхэ
Байгаа даа!

Талада газраа
Тэргэ шаргаа
Наадаад орхёоб,
Наашаа ерээб.

Тэдэм тэндээ
«Тэты» – гэлдээ,
Талбаггүйгөөр
Талада даараа,
Хүнжэлгүйгөөр
Хүрөө, бээрээ.

«Оруулаябди» –
Гэхэтэймни,
Уурлаба даа
Эжымни.

«Амаруулаябди» –
Гэхэдэмни,
Аашалба даа
Абамни.

«Хүлшөөебди» – гээд
Гуйхадамни,
«Хэлээ хата!» –
Гэлдэбэ.
Тэндэ талада
Тэргэ шаргам
«Тэты» – гэлдээ
Барһадни,
Голдоо хүрэтэр
Гэдэнгүйгөөр
Даараал хадаа
Барһадни.

ХҮҮТЭН

Яhалаар наран игаагаад –
Ёһотой үдэр болохонь даа.
Елүүр дээгүүр халтирхаа
Яаран углааб конькигаа.
Термометр хараһамни, –
Дүшэн тээшэ дүтэлнэ.
Номгорыш даа гэхэмни, –
Нижаганашаба жабарни.
Хүйтэн, хүйхэр байнаш даа,
Хүлдөөхэмни гэбэ гүш даа?
Хасарым хайраад орхибо,
Шэхым шэхэдээд шэмхэбэ,
Дарьбагануулба хургыем,
Дууһан алдаба хамарыем.
Байза даа, шамайе баабайдаа
Барюулжа гартань үгэхэб даа.
Шэхэнһээшни татаха даа,
Шашхажа, «болёоб» – гэхэш даа.

ҮБЭЛ

Үбэлые хүсэхөө оролдон
Үбэлэй хойноһоо гүйлдэнэбди.
Үбэлые арайхан гэжэ хүсөөбди.
Үбэлые баряад ошообди.
Гэртээ хүтэлөөд орообди.
Гэдхээхээ нанаабди –
Үбэл таһа арсаба.
Хүлшэхээ забдаабди:
Хүйтээ үбэл хайрлаба.
Үбэлтэй эбтээ орообди –
Эжэл хани болообди.
Үгыемнай дуулаба,
Хүсэлыемнай дүүргэбэ.
Дэлгээд саһаяа үгэбэ даа,
Дэлюун дэлхэй сайба даа.

САНАШАН

Санаар ябанаб
Саһан дээгүүр.
Түргөөр ябанаб
Талмай дээгүүр.
Январь һара
Яһанайм яншатар
Янгинана,
Хорон жабар
Ходор мүсүм үлеэнэ.
Хасараа үрэнэб,
Хамараа үрэнэб –
Хүлдэхэдөө
Хүрэбэб даа.
Наран, ерыш,
Намаяа абарыш:
Жабарые намныш,
Жалга руу,
Хүйтые булыш,
Хүнгэрэг руу.
«Абарха даа» –
Гэһэмни,
Ажаглажа
Абаһамни:
Дулаасуулхаш
Түхагүй,
Хүлшөөхэшье
Хүсэгүй,
Бээрээд наран
Бохиино,

Даараад наран
Гохиино.
Хадаар ябанаб,
Талаар ябанаб –
Халуу бусалаа
Хасарни.
Хурдаар ябанаб,
Түргөөр ябанаб, –
Халуудаба
Бээмни.
Аргадахагүйб
Нарые,
«Гэдхээ», – гэжэ
Гуйхагүйб.
Хүлни хүсэтэй
Наранһаа,
Гарни үлүү
Гэрэлһээн –
Хүйтые хойноо
Таһалбаб,
Жабарые саашань
Зугадхаабаб.
Саһан дээгүүр,
Хурдаар ябанаб
Хүнгэрэг дээгүүр.
Хүйтэн намда
Халданагүй,
Январь һара
Яанашьегүй.

НАРАНАҮ ЗЭМЭ

Аадар бороо
Адхарба,
Уһан далай
Урдаба.
Сахилгаанда
Сохюулжа,
Дабаан уула
Доһолбо
Тэһэрэн алдаа
Тэнгери,
Тэнээд абаа
Байгаали.
Аашалаад аадар
Үнгэрбэ,
Бүтүү халуун
Болобо даа.
Тала дайда
Талмайгаар
Тоором нуурнууд
Тогтобо даа.
Отолхонни
Нуурнууды,
Оломложо
Гарахамни, –
Хэмэл модон
Хээрээрээ
Хүрэхэм саада
Эрьедэнь.
Эмээл бүүргээ
Эблүүлнэб,
Хазаар ногтоо
Хадханаб.
Зэмсэг тоногоо

Заһажа,
Бэлэн болгоод
Байтарни,
Нуурнууд хайшааш
Нүүшэбэб? –
Горхон тээшэ
Гүйшэбэ.
Эмээллээтэй
Моримни
Эрье дээрэнь
Үлэшэбэ.
Хэнэй зэмэ
Гээшэб теэд?
Юунэй ааша
Болооб теэд?
Угаа хомхой
Наран даа
Умдаа хүрэнэн
Гээшэнь даа!
Нуурай дүүрэн
Уһые
Нэгэ амьаар
Залгиба.
Энээнииеш,
Байза даа,
Эжым заргынь
Хэхэ даа.
Абадаа дуудуулжа
Асаруулаад,
Аашалһыень
Гаргуулхаб,
Эндүүрһыень
Үзүүлхэб.

НАРАН-ХҮБҮҮН

Угаа зөөлэн
Унтариддаа
Орой болотор
Унташоо...
Нойртой наран
Нобшорно,
Эзэлүүдгүйгөөр
Эбнээлнэ.
Арай гэжэ
Бодобо даа,
Гаража ерээд
Гайхаба даа.
Сонхо руумнай
Шагааба:
Һонирхолтой
Хэшээлээ
Һонороор шагнаад
Һуунабди.
Удха голынь
Анхаржа,
Угаа наринаар
Һуранабди.
Нойрноон арай
Сэлмэжэ,
Хожомдоһоноо
Мэдэжэ,
Наран-Хүбүүн
Эшэжэ,
Шарай зүһөө
Хүбилгаад
Шашага улаан
Болобо даа.

БОРОО

Үрээ моридто
Адляр
Аляа дошхон
Заншалаар
Үүлэд соогуур
Табилуулба,
Тэнгэри доогуур
Табарба,
Тооһо татан
Тангарба.
Бүдэрхэдэнь
Түруунһаань
Сагаан галнууд
Сахилба.
Газар ехээр
Доһолбо.
Түрьяхадань
Аманһаань
Аадар уһан
Адхарба.
Булгихадань
Бэһээнэ
Бороо ехээр
Оробо,
Үргэлжэ үер
Болобо.

ТЭНГЭРИЙН ХҮБӨӨ

Тэнгэрийн заха
тээ тэндэ.
Хүбэрэл тэндэнь
хүбөөнөөнь
Барилсажа абирхаб.
Орьёл өөдэ гарахаб.
Һарада һарбайхаб,
Хүхэ тэнгэридэ хүрэхэб.
Тэнгэрийн уужам
тайлмайгаар

Түүхэб
түмэн мүшэдые
Бортого соогоо
багтаагаад,
Бусахаб
Бүряд орондоо,
Тэндэ түүхэн
бэлэгүүдээ
Бэлэглэхэб
буланда.

Ойн зайхада
ошохотойм
Тэнгэрийн хаяа
тэрьедээд,
Хадын саагуур
хоргодобо.
Алагад хада
гарахатайм
Алдуурһандал
арилба.
Намнуулһандал
талимба.
Түргөөр тиишэнь
гэшхэлхэб.
Тэрэм мэтэр
таабал ха:
Хүхэ нуурай
эрьетэй
Хүбөө татаад
хүлээгээ.
«Гааруулхыеш
гаргахаб,
Энеэхыеш
үзүүлхэб», – гээд,

Хүнгэн хурдаар
харайбаб.
«Хүсэхэм,
хүсэхэм», – гэхэтэймни
Тайгын саагуур
талимба.
Холодон ошоод
хоргодобо, –
Мэхэтэй гээшэнь
муухай юм,
Гохотой гээшэнь
гайтай юм.
Тэнэг бэшэб
тэнгэринээ,
Дэмы бэшэб
тэрэнһээ
Залан ошохооб
космодром,
Замбуулинаар
мордохоб.
Хүйхэр, намда
хүсэгдэхэш даа,
Наадалһанаа
гарахаш даа.

НАРАН НААШАА! ҮҮЛЭН СААШАА!

Үүлэн, саашаа
Үнгэрыш,
Наран, наашаа
Бултайгыш.

Ерыш, буугыш
Нютагтам –
Ехэл гоё
Байхал даа.

Уужам сэнгүү
Талмайгаар
Урилдажа
Гүйхэбди.

Хада тайгын
Хаяагаар
Түүтэйн сэсэг
Түүхэбди.

Баглаа сэсэгээ
Бэлэглээд,
Баабай эжыдээ
Барихабди.

Түби дэлхэйн
Хоншууе
Түгөөхэбди
Бултанда.

НҮНИ

Бад балай харанхы,
Багаханшые толон үгы.

Һүни, һэргэлэн ябыши,
Һүни, намтай нүхэсыши.
Бүдэржэ ши бү үныши,
Бэдэржэ ши бү ошыши.

Торожо шулуунда уналайши.
Тархяа хаха таталайши.
Шамайе би хүтэлһүүб,
Шамда туһа хүргэһүүб.

Уһан сээл руу унахалши,
Уһа залгижа жэгэхэлши.
Үйлэ зүйлэ хэхэлши,
Өөртөө аюул татахалши.

Һүни, үгым дуулыши,
Һүни, хэлэһым анхарыш.
Шамайе би хүтэлһүүб,
Шамда туһа хүргэһүүб.

НАЛХИН

Налхин,
Хэнһээ гүйгөөбши?
Налхин,
Хэндэ намнуулбаш?
Холоһоо
Харайжа ябана гүш?
Ойроһоо
Орожо ерэбэ гүш?

Аюулһаа лэ
Айбаш даа,
Гайтай гэмһээ
Гүйбэш даа.
Яагаа эсэһэн хэбэртэйш,
Ямар
Тулиһан янзатайш?

Зайлан
Саашаа ошохо гүш?

Зугадан
Талиин ябаха гүш?
Харамнанаб
Шамайе,
Хайрланаб даа
Шамайе.
Абарһууб даа
Аюулһааш,
Аршалһууб даа
Айлгуурһааш.
Хамсы соомни
Хоргодыш,
Хормой дором
Хорожо орыш.
Аюул алагад
Гарахал даа,
Ажаглаагүй
Ошохол даа.

МҮЛЬНЭН ДУНААНУУД

Гэрэй хушалтын эрмэгнээ
Мүльнэн дунаанууд бажуулдаа,
«Гэдэргээ гарая!» – гэлдээ;
Мүлхээд гаража ядаа.

Харгын эгсэ байгаа.
Хайшан гэхэб, барһад?
Газарта харайжа буухадаа,
«Гэмтэхэбди» – гэжэ айнад.

Уйдхартай, гашуудалтай,
Уйлана, дуулана – харамтай.
Һайлана, дунана нельбоһониинь –
Һайб боложо тараһаниинь...

Барһад, доошоо харайгыт,
Барихаб таниие, бү айгыт.
Унагаахагүйб нэгыетнайш,
Угтажа барихаб бултыетнай.
«Нэгэ! Хоёр!» – харайгыт,
Нээрээ, намһаа бү айгыт.

НАРАН

Наран, һэрииш, үндыгыш,
Наран, наашаа бултайгыш.
Иитэрээ нойрто абтаа гүш?
Иихэдээ ажалаа мартаа гүш?
Яагаа удаан болобош даа?
Юунһээ болобо гээшэб даа?
Хэбтэнэ гүш даа хүйтэ абаад,
Һаатаба гүш даа һүрьюулээд?
Һууна гүш даа залхуураад?
Хээрэ тала хүлээнэ,
Хүбшэ тайга хүлээнэ,
Үхибүүд шамайе хүлээнэ,
Үбгэдш, һамгадш хүлээнэ.
Наран, дээшээ гарыш даа,
Наашаа мандаа яарыш даа.
Тараагыш даа дулаагаа,
Түхөөгыш даа туяагаа.

ҮҮЛЭД

Үүлэд хайшаа үлдүүлбэб?
Утын замаар намнуулбаб?
Золноо төөрөөд замшаба гү?
Золоо бэдэржэ ошобо гү?
Сэбдэг сэгээн тэнгэрээр
Сэхэ урагшаа шармайна.
Бүрхөөд талые нүүдэрээр
Буналгаатажа үүлэд шуумайна.
Үүлэд, хүрыт зориондоо,
Үүлэд, хүсыт үлдээнөө,
Аза хубитай ябахада
Аласай замнаа айлтагүй,
Эршэтэ хонгор ябахада
Үймөөн галабшые аюулгүй.

ҮНДЭР

Гэрэйм үнээ үндэр даа –
Үндыгөөш наа хүрэнэгүйб.
Үүлэд үшөө үндэр даа,
Аяар хадын оройгоор
Аяншалжа ябанхай.
Уулын оройдо гарахадам,
Үүлэд дором үлэнхэй,
Хүл доогуурни хиидэнхэй.
Үндэр байнаб үүлэднээ,
Дээгүүр байнаб дэлхэйнээ
нара тээшэ нарбайнаб –
Дэн лэ наа дээрэ байна даа.
Хэмэл замбиин хүлэгтэ
нуужа нарада хүрөө наам,
Дээрэнээн доошонь хараа наам
Хүнды нара хабтайжа,
Хүл доромни хэбтэхэ даа.
«Хүнэй хүбүүн үндэр даа», –
Гэжэ нара гэмшэхэ даа.
Хэзээ тиишээ мордохобиб?
Хайшан гэжэ хүрэхэбиб?

УТААН

Үбэлэй хүйтэн
Үлүүдэнэ.
Бээрэнэн
Байшан гэрнүүдэй
Үрхөөр утаан
Унжына.
Янгинама эндэ
Хүйтэн даа!
Яһанай яншатар
Дааруулна.
Угаа ехээр
Утаамнай
Хүрэхэнь лэ даа,
Хүлдэхэнь:
Сайшаһан
Үнгэтэй,
Хүхэршэнэн
Хэбэртэй.
Дээшээ өөдөө
Дабшана,
Наран тээшэ
Абирна –
Дулаасахаяа дүлэнһөөнь,
Хүлшэхэээ аминһаань.
Утаан удаан
Абирна,
Утаан дулаа
Бэдэрнэ.

НАРА

һара һарагар эбэрээрээ
һаруул болгоо толоороо
Харанхые хахалба,
Бүрэнхые нэтэлбэ.
Гашуудалыем ханаба,
Газаа тээшэнь гаргаба.
Хүхюүн болобо зосоомни,
Хүйтэн бэшэл гэр соомни.

Орой төөриһэн замшанда
Олоод үгэхэ харгыень,
Замда гээндэнэн амитанда
Заажа үгэхэ гэрыень,
һара һайхан зантайш даа,
һараа сагаан сэдхэлтэйш.
Дуулахаб дуугаа шам тухай,
Шүлэг бэшэхэб шам тухай.

ХАБАРЫ АМУСХАЛ

Газар дэлхэй ганирба,
Гайтай халуу асарба.
Газар, яагаа гайтайбши,
Гасалъя юундэ асараабши?
Ганиглаа гүш иихэдээ,
Галзуураа гүш тиихэдээ?
Амилбаш даа халуунаар,
Уухилбаш даа ууртайгаар.
Түмэр пезшэниие түлибэ гүш?
Түймэр гээшые татаба гүш?
Хайлана даа саһамнай,
Харьялба даа горхонууд,
Урдаба даа уухилалдан,
Гүйлдэбэ даа хотиролдон.
Хойто Мүльһэтэ далай руу
Харайлдаба ухаангүй.
Бусалханаа зайлаба даа,
Уурал болохоо айба даа.
Гүйлдэбэд даа түргэнөөр,
Ябашабад даа яараһаар.

НАРАНДА

Улаан галдал улайшоолши:
Хайлахашни халуунда,
Урдахашни уһандал.
Буугыш, буугыш Байгалдам,
Дүтэлыш, ерыш далайдам.
Һэрюун сэнгүү нэбшээндэнь
Һэрюусэжэ абахалши.
Далайн хүйтэн долгин соо
Оймолдыши, угаалдыш.
Аршаан шэнги уһанһаань
Уугаад ундаа харюулыш.
Унтари шамда олохобди,
Дэлгэхэбди дэбисхэр.
Үглөө болотор унтаарайш,
Үүрэй сайтар амараарайш.
Һанаа амархан сэнгээрэйш,
Һэрээхэбди шамайе.
Амараад ошохош ажалдаа –
Захагүй замби хизаартаа.
Алтан Наран – айлшамнай,
Анхарнабди даа намаяа!

ХАБАР

Утаа наһатай үбэлэймнай
Үнгэрхэ үень дүтэлбэ.
Сагаан самсань сооробо даа,
Соохор эрезэн болобо даа.
Соорхой сооһоонь сорьёлжо,
Горход хотирон гүйлдэбэ.
Дулаан дабхаса малгайнаань
Дуһал уһан гоожоно.
Үбэлэй дэгэл ударба,
Үбэлэй хүнжэл һандарба.
Үер боложо захалба,
Уһан боложо урдаба.
Наран нюсэгэн бэеыень
Гамнамгүйгөөр галдахань,
Шаналагүйгөөр шарахань.
Хабарай халуун нарые
Хайшан гэжэ зайлуулхаб?
Эжэл манай үбэлые
Хэзээ наашань бусаахаб?

МАРТ

Март нарамнай
Малгайгаа абажа,
Манда дохиһоор,
Маһалзан ерэбэ.
Хүндөөр гэшхэхэдэнь,
Хүнгэрэг сүмэрнэ,
Дулаанаар амилхадань,
Дуһалнууд мэлмэрнэ.
Үбэлэй дэгэлые
Ударжа эхилбэ –

Хада добонууд
Харлажа үзэгдэбэ.
«Мэндээ», – гэхэдэнь
Мэдэжэ, үхибүүд
Сана шаргаяа
Саашань хуряагаа.
«Баяртай!» – гэхэдэнь
Баярлажа, хүүгэд
Бултайһан ургыда
Бултандаа һарбайлдаа.

ГОРХОН

Һаншаг сагаан
Һарьдагнаа
Гаража ерэхэн
Горхон даа.

Оёртохи
Шулуудайнь
Олон гээшэнь
Шуһалгүй.
Ногоон, сэнхир,
Эрезэнүүд,
Мүхэрезэн, хабтагар,
Түхэрезэнүүд...

Монсогор шулуу
Мүргэнэ,
Мүхарюулан тэрэниие
Муһинэ.

Хадын горхон
Халтирна,
Хабсагай тулан
Хабирна.

Ами зали

Абангүй
Уруудана
Урагшаа.
Хойшоошые
Харангүй
Хааяна
Хааяса.
Тогтон
Торонгүй
Шааяна
Шааяса.

Амархашье
Аргагүй,
Зогсохошые
Заяагүй –
Хадын дундуур
Харьялха
Хуби заяан
Табилгань,
Уулын дундуур
Урдаха
Уг гарбал
Табилгань!

ААДАР

Тэнгэрийн хүбүүн
Тэргэдээ
Тэмээ хуллөөд
Түөрүүлээ.

Тээзэгэр
Тэмээнийнь
Жорхой хурдаар
Жороолоо,
Гайтай түргөөр
Гороолоо,

Тэнгэриие
Тойрон
Дондоргоо,
Түбиие
Тойрон
Доһолгоо.

Уһархуу үүлэдые
Уймүүлэн
Хүлгүүлээ,
Сэбдэг агаарые
Сухалдуулан
Хүлгүүлээ.

Хурса эритэй
Һэлмээрээ
Тэрэ солбон
Хүйхэрнай
Сахилгаанай
Сахилтар,

Сагаан галай
Сайратар
Сабшабал даа,
Дүлэ бадартар
Далайбал даа.

Түмэр тэргэн
Тэсээгүй,
Хэлтэгы газарта
Хүнтэрбэ.

Түмэр торхонууд
Тороогүй,
Тушаалдаһан газарта
Тэнтэрбэ.

Тэндэ эндэ
Тэербэ,
Тэнгэри оёороо
Тэһэрбэ.

Уһархуу үүлэд
Уйлаба,
Үер болоод
Урдаба.

Гаһар ехэ
Газар дээрэ
Аляа хүүгэд
Ажаглаад,
«Аадар!» – гэжэ
Хашхарба.

УРГЫНУУД

Уула майлын ургынууд
Галииемнай гайхуулба,
Номуудыень нээлгүүлбэ,
Дэбтэрнүүдынь дэлгүүлбэ.
Хани болоһон басагандаа
Халууханаар хандаба:
«Үзэгүүдые үзүүлыш,
Үгэнүүдые мэдүүлыш.
Арбан хургым арбайлгыш,
Табан хургым тоолуулыш.
Нэмэхые нээжэ үгыш,
Хубаахые хэлэжэ үгыш,
Хороохые харуулыш,
Үсхэхые үзүүлыш...»
Урин гоё ургынуд
Галииемнай гайхуулба,
Урдань орожо угтаба,
Хойнонь орожо хандаба.
«Багша» – гэжэ баярлаба.

ЗЭДЭГЭНЭ

Тобогорхон зэдэгэнэ
«Тос» – гэжэ
Тогоонойм оёорто
Тогтоно.
Түхыгөөд, үхыгөөд,
Түүнэм, түүнэм.
Тогоогоо дүүргэжэ
Ядажа тулинам.
Тонгой тонгойһоор
Толгоймни
Туулган шэнги
Болобо даа,

Бүхынөөр, түхынөөр
Бэемни
Будуу боложо
Хүшэбэ даа.

Тогоомни, туһалыш,
Түхыгөөд түүгыш,
Бүхыгөөд бэдэрыш,
Бишыхан болыш,
Амһараа ахиш,
Амһыш ногоо ...
Тогоом, тогоом ...

ХУҢАН

Нүргүүлиингаа сонхо доро
Нүүлгабаб даа хуһые.
Ургуулнаб даа
Түргэнөөр
Уулганаб даа уһые.
Ургыш, ургыш, хуһамни,
Ута үндэр болохолши.
Өөдөө, дээшээ зэһыш,
Үдэр хүнигүй тэнжыш.
Томо хуһан болохолши,
Тэнгэрийн үбсүүдэ тулахалши.
Наршыхагүйш наранда,
Хатахагүйш халуунда.
Намаа набшаар намирхаш,
Нарин хонгор болохолши.
Уһалнаб даа
Шамайгаа,
Ургуулнаб даа
Шамайгаа,
Хун сагаан хуһамни,
Хурьган сагаан хуһамни.

ОРООНОН

Хурьһэтэ газарай
хүйһэн соо
Уурхайлба даа
ороохон.
Угаа дулаан
үлгы соо
Хүлдэхэ даарахаа
болёо нэн.
Ганса тэндэнь
уйтан даа,
Гайтайл балай
харанхы.
Амья абажа
ядана даа –
Ажаһууха
аргагүй.
Уйдхарта ороохон
абтаба,
Уйлажа, дуулажа
захалба,
Гэнтэ бодол
түрөөгөө –
«Гэртээ бусахам»
гэжэ зорёо.
Шандаанаяа
шангадхаад,
Шамдуу дээшээ
дүүлибэ,
Үндэһөөрөө
үдхэлөөд,
Үшөө шангаар
нэдхэбэ.
Хурьһэтэ газар
хүдэлбэ –
«Хүсэтэй» гэжэ
мэдэрбэ.

Хүлһөө адхаба
ороохон,
Хүсөө гаргаба
ороохон
Арайл гэжэ
бултайба,
Амияа абажа
налайба.
Наартай дулаан
харасаараа
Наран хүбүүн
угтаба,
Нарин элшэ –
гараараа
«Наашаа!» – гэжэ
хүтэлбэ.
Бороо ундынь
харяаба,
Бороо нюурын
угааба,
Наруул агаар
гамнана,
Налхин үһыень
һамнана.
Тоонто нютагаа
ерэхэдээ,
Таряан гэжэ
нэрлэгдээ.
Гашуудалаа
мартаба,
Гайтайханаар
хубилба.
Гоёхоноор
хубсалба,
Горитойхоноор
ургаба.

ХУНАНАУ ҮГЭ

Хун сагаан
үйһыем
Удар, таһар
бү татуулыт.
Ногоон торгон
набшыем
Гандуулангүй
гамныта.
Нарин хонгор
бэеым
Наринаар абажа
сахиита.
Үргэн гоё
таладамни
Уйдуулангүй
ургуулыта.
Эритэй һүхын
үзүүртэ
Үрдюулэнгүй
үзытэ.
Хорон хурса
хутагада
Хадхуулангүй
хамгаалыта.
Хүүгэд, тандаа
ханданаб:
Мэргэн һонор
хадатнай,
Мэдээ үгэжэ
ханданаб,
Түргэн шуумар
хадатнай,
Тандаа найдажа
ханданаб!

НАРНАН

Уулын үндэр оройдо
Ургажа нарһан һуунал даа.
Юундэ тэрэ үндэртэ
Яахам гэжэ гарааб даа?
Аяар тэндэ гансаараа...
Аюул гэмһээ зугадаа гү?
Али заяа табилгаар
Амар золоо олоо гү?
Тайбанш бэшэ даа тэндэншни,
Хүнгэнш бэшэ даа бээдэшни.
Эблэхэ гээ гүш үндэртэй?
Үелхэ гээ гүш үүлэдтэй?
Дүрбэн зүгэй налхинда
Дүүлииртээрээ нэбюулнэш.
Хойто зүгэй шуурганда
Харам хайргүй шарбуулнаш.
Нэтэрүү аадар бороодо
Нэбтэ-ебтэ норгуулнаш,
Түүлган шэнги мүндэртэ
Таһар удар сохюулнаш.
Ямар угтай модомбши?
Ягаашьегүй янзатайш.
Хүдэр хонгор нарамбши,
Хэлбэлзээшьегүй хэбэртэйш.
Омогтойл нарһанши даа,
Обтоноб би аза хубидаш.
Жэгтэй модон гээшэш даа,
Жэшээ үгэнэш бултанда.

АЯ ГАНГА

«Хуурай талада хайшан гээд
Хатангүйгөөр налбарнаш?
Хүхюур губида хайшан гээд
Хухарангүйгөөр хангалнаш?» –
hanaa зобоюн янзатай
налхин зүбшэл нануулна.
Аза найхан бодолтой
Ая гангада мэдүүлнэ:
«Зөөхыешни зүбшэнэб,
Нүүхыешни уринаб;
Тарам тайга талиигыш,
Тайбан байдалда түбхиныш:
Тааруу байхал тэндэшни,
Талюурхан да эндэшни».
Ая ганга анхараад,
Аргааханаар арсалдаа:
«Һэрюүхэнш наань тэндэшни,
һүүдэртэйш наань тэндэшни –
Наршыхаб даа намагтань,
Һарбиихаб даа һүүдэртэнь».
«Уула хадын үндэртэ
Үнэн байра эдлэхэш –
Үдын наран үлүүгээр
Халаахагүй хэниешье,
Шараад шанха дээрэнээ
Шатаахагүй шамайешье», –
Дахин налхин дабтаба,
«Хайратайш», – гэжэ хандаба.
«Ундаар үлүү тайгаш наа,
Һэрюү ехэтэй һарьдагш наа –
Хариин гэжэ мэдэнэб даа,
Холын гэжэ тоолоноб даа,
Эсэгэ дайдам эндэл даа,
Эхэ талам энэл даа», –
Ая ганга аятайханаар
Хангалтажа харюусаа.

УЛААЛЗАЙ

Уб улаахан улаалзай
Уужам талын ялаалзай
Улаабхилан ургана,
Угаа халуун болгоно.
Нарин уян бээтэй,
Улаа ягаан шарайтай
«Наашаа!» – гэжэ найгалзаа,
«Дүтэлыш!» – гэжэ дүнхэлзөө.
Шад улаан галаараа
Шатаахань гү талые,
Дэгжэжэ байһан дүлөөрөө
Дүргэхэнь гү нарые?
Хажуудань лэ ошоо наам,
Халааха да намайе.
Дүтэ ойро ороо наам,
Дүргэхэ да бээеям.
Аадар, ерэжэ адхарыш,
Унтараагыш дүлыень,
Бороо, ерэжэ орыш,
Болуулыш да галыень.

НЯМНЯА СЭСЭГ

Нямняа сэсэг,
Наартай сэсэг
Наран шэнги
Халаана,
Нюдэ ехэр
наргаана.
Баярлуулна
Багашуулые,
Хүүгэдые
Хүхээнэ.
Алтан сэсэгэй
Альган дээрэ
Аргааханаар
Зүгынүүд
Зөөжэ нүүжэ
нуудаг даа.
Тамшаажа байгад
Тоһыень
Амталан хүхэжэ
Абадаг даа,
Эрбээхэйнууд
Элилдэн,
Ээм дээрэнь
нуудаг даа.
Эрбээхэйдэл
Энхэржэ,
Эльбэнэб даа
Энгэрыень.
Зүгы шэнгээр
Зөөхэйень
Амасаад абаха
һанаатайб, –
Шарахан сэсэг,
Шагныши,
Алтан сэсэг,
Анхарыши.

ШАНДАГАН

Атай, татай,
Хайшаа юм!
Амиды шоные
Хараба гүб,
Үхээн шоные
Үзэбэ гүб?

Үнэгэн тэрэниие
Эмээллээд,
Үтэр түргэн
Табилуулна.

Тааша уусынь
Ташуураар
Таһар утар
Шабхадана,
Тангаргана
Тайга руу.

Шонтогорхон
Хоншоороо
Шорон шобхо
Болгожо,
Һэбин-дэбин
Һүүлээрээ,
Һүрхэй үнэгэн
Гүйлгэнэ.

Үнэн ушар
Үзэбэ гүб?
Худал ушар
Хараба гүб?

Үлэн шоно
Үсэгэлдэр
Үнэгэн бидэ
Хоёрые
Үрэххөөр
Байгаа һэн.

Энэ мүнөө
Иихэдээ
Эрлиг зэрлиг
Шоноохой
Хайшан гэжэ
Үнэгэндэ
Ногтолуулжа
Номгороод,
Ташуур доронь
Тангарбаб?
Шугын саанаһаа
Шандаган
Гайхан тагнан
Шэртэнэ,
Угтажа ошохо
Аргагүй
Абья гараха
Амиггүй, –
Һүүдэрээ хараад
Һүрдэнэ,
Арай гэжэ
Амилна.
Араата шоные
Адаглан,
Боро шандаган
Баярлан,

Эльгээ хатаа
Ээрэтэрээ –
Энеэдэ алдаа
Эсэтэрээ.
Үлүү ехээр
Бахатажа,
Үшөө дахин
Энеэнээр,

Угаа аймхай
Шандаган
Уралаа хаха
Татаба ха, –
Энеэдэниинь
Эрьелдээд,
Ханяаданиинь
Болобо ха.

АБААХАҮ

Арбаад хүлтэй
Абаахай
Агаар өөдэ
Абирна.
Олон алда
Гүльмөөрөө
Огторгойе
Орёоно,
Зуугаад алда
Зүдхөөрөө
Зүүлжэ хойшонь
Зүйнэ даа.
Аляһады торгоожо,
Амин хоолоо
Аргална,
Батаганые барижа,
Бараг олзо
Болгоно.
«Садааб», – гэхын
Орондо
Саашань шэрэнэ
Гүльмэээ.

«Хүрөө», – гэхын
Орондо
Хэнтэг зангаа
Хүдэлгэнэ.
«Огторгойе
Орёохом,
Тэнгэриие
Төөргэхэм», –
Гээжэ
Гүйжэ ябатараа,
Арбаад хүйлтэй
Ангуушан,
Табяад гартай
Тагнуулшан
Олон алда
Зүдхэхөө
Орёодолшоод,
Уйлаба.
Өөрөө оёһон
Гүльмэдөө
Хүрмэлдэшоод
Хэбтэбэ.

ХУЛГАНА

Хубхай хобдог
Хулгана
Хулуухаяа
Бодобо ха.
Хайрсаг соохи
Хилээмэ
Химэлээд ехээр
Эдибэ ха.
Торхо соолоод
Тоһондо
Торонгүйгөөр
Оробо даа.
«Таргалааб даа
Түргэнөөр,
Бүдүүрээб даа
Бэлэхэнээр» –
Гэжэ торхын
Оёорһоо
Бултайн гаража
Ерэбэ даа.
Агнажа ябанан
Миисгэй,
Тагнажа байһан

Хиисгэй
Хулгайшые
Хараба ха,
Тагнуулшые
Таниба ха.
Хулгана
Хулгайдаа орёолдоод,
Алагад гүйхэм
Гэхэтэйгээ
«Ангуушанда»
Абтаба даа,
Харайн гүйхэм
Гэхэтэйгээ
Хатуу набарта
Оробо даа.
«Бэлэн эдеэн
Бэрхэтэй,
Түргөөр садаха
Түбэгтэй», – гэжэ
Хулганаан
Мэдэбэ гү?
Халууһанаа
Гарахань гү?

ХАРААСГАЙ

— Хараасгай, хараасгай
Хаанааа ерээбши?

— Алдарта Байгалай
Алтан эрьенээ.

— Хараасгай, хараасгай
Хайшан гээд ерээбши?

— Далиингаа хурданда
Дабаандаш тороогүйб,
Нюдэнэйнгөө хурсада
Манандаш төөрөгүйб.

— Аяншаар ябаа наа,
Амарыш, сагаалыш.
Хэрэгтэй ерээ наа,
Хэлэжэ хайрлыш.

— Энгэрээр дүүрэн
Үльгэртэй ерээлби.
Сээжээр дүүрэн
Шүлэгүүдые асараалби.

— Хараасгай, хараасгай,
Хэндэ асарбаш?

— Үльгэр зугаагаа
Үхибүүдтэ хүртөөхэм,
Хүхюүхэн шүлэгүүдээ
Хүүгэдтэ түгөөхэм.

— Хараасгай, хараасгай,
Хододоо ерэжэ бай.
Байгал далайдаа
Баяр хүргөөрэй.
Үльгэрыш шагнажа,
Ухаандаа абахабди,
Сээжэдээ хадуужа,
Шүлэгүүдыш нурахабди.

БАЯЛУГ ЕХЭТЭҮ ХУРЬГАНДА

Талын ногоо
Тамшаажа,
Тэнжэн, тэнжэн
Бэлшыши.
Нарин хөөбэри
Нооноёо
Нэмээн нэмээн
Ябыши.
Нарин сэмбэ
«Дэгэлыем»
Наранай хурса
Элшэдэ
Наршуулангүй
Сахииши,
Дайр хара
Тоорогто
Даруулангүй
Ябыши.
Талын дошхон
налхинда
Тооныень дуунан

Губюулыши.
Шүрбэнэ утанаар
Шэрүүлхэ
Бээлэйемни
Бэхилыши.
Нэхы арһан
«Гуталыем»
Дулаан байхаар
Зузаалыши.
Хэдэн янзын
Хубсаа
Бэлэглэхээр
Байнабши?!
Хэды олон
Зоние
Хубсалүүлха
Хабатайбши?!
Баялигтайдаш
Баяртайб,
Олзотойдош
Омогтойб.

ХҮЖЫ

Хүгжэм дуугаа татыш
Хүнды шугы соогоо –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Үдэр соошье донгодыш
Урин хоолойгоороо –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Хабар тухай дуулыш –
Халюун наран тухай –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Хүүгэд тухай дуулыш,
Хүхюу наадан тухай –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Эжы аба тухай,
Үбгэн баабай тухай –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Байгал далай тухай,
Бүрээд орон тухай –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Хүгжэм дуугаа татыш,
Хүндын бэлэг болгыш –
Гүг-гүг, гүг-гүг!
Түхээгыш, ши, дуугаа
Түби дэлхэй дээгүүр –
Гүг-гүг, гүг-гүг!

ТОНШУУЛ

Тоншонош даа,
Тоншонош
Толгойнгоо үбдэтэр.

Малтанаш даа,
Малтанаш
Малгайнгаа унатар.

Торгон самсаш
Һандаржа,
Тоног зэбсэгш
Мохохонь лэ.

Торожо унаха
Болохошни,
Толгойгоо даахаа
Болихошни.

Ганасаарханаа тоншоходош
Гасалаянтай лэ,
Аминдаханаа малтахаш
Аюлтай лэ.

Хани нүхэдш
Хаана юм,
Хамтархаяа
Яагаа юмш?
Эжэл нүхэдш
Хаана юм,
Эблэрхээ
Яагаа юмш?

МИИСГЭҮ

Манай хүршын
Миисгэй эрхэлнэ,
«Мяу! Мяу!» –
Мяха эринэ.

Хүлөөр хүрмэлдэн,
Хүльбэржэ хэбтэнэ.
Һүүлээ шарбажа,
Һүмбэйдэ энгэнэ.

Хайрсагай саагуур,
Ханын наагуур
Зольбо хулганаанууд
Зоргоороо гүйлдэнэ.

Бэлдэнэн юумэ
Бэлээр эдидэг
Тарган миисгэйн
Тархайжа хэбтэхэдэ,
Зүньэр хулганаанууд
Зүнгөөрөө болоно.

ХЭДЭГЭНЭ

Хэрүүлшэ хэдэгэнэ,
Аруулша адагана
Халдахаар ерэбэ,
Хадхахаар оробо.
Аймхай хадаа
Аргаяа ологты,
Айлгаха хадаа
Атагадш бү гэгты.

ЭРБЭЭХЭҮ

Эрбээхэй, эрбээхэй,
Һуудалдаа һуугыш даа.
Аажамаар элижэ,
Альгандам буугыш даа.

Нямняа сэсэгүүд
«Наашаа» – гэлдэнэ,
«Умдалыш, амталыш» –
Ургынууд урина.

Маряагаад ерэхэтэйм,
Мэтэрхэн ниидэнэш,
«Хүсэхэм» – гэхэтэйм,
Хүнгэнөөр дэгдэнэш.

Байза даа, байза даа
Барихаб шамайе,
«Мэхэлнэб» – гэнэ гүш даа,
Мэдэнэгүйш намайе.

ТУГАЛ

Тугаар түрэнэн
Тугалтай танилсааб.
Торожо унахадань,
Тодожо баряаб.

«Эдеэлхэм» гэхэдэнь
«Эжыдэнь» абашааб.
Амыень задалжа,
Аргааханаар хүхүүлээб.

Тобиргүй тугални
Тогложо эхилээ,
Тоомоо таһаран,
Торнииторни мүргөө.

Хажуудань ороходом,
Хайраад абана.
Холодон ошоходом,
Хойноһоом мөөрэнэ.

Тобир томо
Болоһон гээшэнь,
Тодожо барихань
Бэрхэтэй болошоо.

Тэрьелээд намнаа холодоошье наа,
Тээлниг сомни хаалгаатай.
Мүргэдэг хайрадаг болоошье наа,
Мүнөө гартамни ха юм Малаадай.

ХУРЬГАН

Талын ногоо тамшаажа
Тэнжэн, тэнжэн бэлшэнхэйш,
Нарин хөөбэри ноһоёо
Нэмээн, нэмээн ябанхайш.

Хонин болохо хурьгаадай,
Колхозоймнай хурьгаадай,
Баяртайбди баялигташни,
Омогтойбди олзодошни.

Ноһоёо хурса наранда
Наршуулангүй огто ябыш.
Талын дошхон һалхинда
Тоһыень дуһан гүбюулыш.

Хэды олон зониие
Хубсалуулдаг болохошниб?
Хэдэн янзын хубсаһа
Бэлэглэхээ бэлдэнэш?

Зөөлэн ноһотой хурьгаадай,
Зөөри ехэтэй хурьгаадай,
Буряад талын хурьгаадай,
Баялиг ехэтэй хурьгаадай.

ЯМАР АМИТАН ГЭЭШЭБ ДАА?

Хурдан хурсаар абигарша,
Хадын хяраар абагша,
Саяан уулын угсаатан,
Саһата оройн заяатан –
Хэн гээшэб даа, энэмнай,
Юун гээшэб даа, тэрэмнай?

Түргэн байсын нюруугаар,
Тэгшэ елүүр харгыгаар
Тангарһандал абирдаг,
Табарһандал үгсэдэг, –
Тэрэ ямар амитан бэ,
Танихаар бэшэ суутан бэ?

Һэлмэ шэнги эбэрээрээ
Һэтэлхэнь ха үүлые,
Урин нарин бэээрээ
Эзэлбэ даа урмыем –
Яагаа жэгтэй юумэб даа,
Ямар амитан гээшэб даа?

Газаа саһан оробо.
Гансата сагаан болобо.
Хара бараан үлэгдэл
Хаана яана үзэгдэнэ.

Ондоо шэрэ үнгэнүүд
Үгы болошоо юумэ гу?
Энэ үйтай байдалые
Эрээ маряан хубсаһатай
Эдир хүүхэд шэмэнэ.

БАТАГАНААН

Байзыш даа,
батаганаан,
Баһа юүгээ
гүнгинэбэш?
Дахин юүгээ
дэнгинэбэш?
Шэлээрхэбэ
шэхэмни,
Шэшэрбэ даа
шэлэмни,
Уурлаба даа
урални,
Самиргаймни
сухалдаа,
Буртаг ойгоо
бусыш даа,
Тайга руугаа
талии даа.
Ууха юүмэ
олохогүйш,
Хазаха юүмэдэ
хүртэхэгүйш,
Арбан хургаар
альгадабал,
Ами наһыш
таһалхаб,
Табан хургаар
ташабал,
Толгой бэеыш
бизалхаб.
Талии саашаа
тайгадаа,
Ошо саашаа
ой руугаа.

ХЭРМЭН

Арьял улаан нарһанай
Амһартайхан хүнды соо
Аза жаргал эдлэшөөд
Аляа хэрмэн һууналтай.

Уурхай гэрынь дулаахан,
Унтари хэбтэринь зөөлөхэн.
Эдээ хоолынь элбэг даа,
Энеэдэ наада ехэтэй даа.

Һамар-шүхэрөөр амтална,
Һанаа зобохые мэдэнэгүй.
Дуугаа дуулажа захална,
Даараха бээрэхые үзэнэгүй.

Жаргалтайхан хэрмэн даа,
Заяатайхан амитан даа.
Үнэн сэхээ мэдүүлыш,
Эльгэ зүрхөө элирүүлыш.

Ямар хабши ядаралда,
Хэр гээшэбши хэсүүндэ?

Оройтоһон замшанда

«Орыш» – гэжэ уриха гүш?

«Дулаан, зөөлэн унтаридам

Дуурыш, унтыш» – гэхэ гүш?

Үлэн хооһон амитанда

Эдээ хоолһоо үгэхэ гүш?

Хүрэнэн, бээрэнэн барһадта

«Хүлхыш» – гэжэ хандаха гүш?

Буян сагаан сэдхэлтэй

Байхыешни юрөөнэб.

Эльгэ зөөлэн урматай

Эрхим ябахыш үршөөнэб.

БУЛЖАМУУР

Борохон бараахан
Булжамуур шубуухай.
Хонгёохон ирагуухан
Хоолойтой булжуухай.
Үдэр соо элинхэй,
Үргэлжэ жэрьенхэй.
Эсэхээшье мартанхай,
Эдеэлхээшье болинхой.
Ажалша булжуухай –
Аймшагтай шубуухай,
Гажархаарсье болиһон
Гайтайхан хоолойтой.
Барагдахаашье болиһон
Баянхан хүгжэмтэй.
Аргатайл байгаа наа,
Агаарай дуушанда
«Арадай артистые»
Үгүүлхэл байгааб даа.

УНАГАН ХҮЛЭГ

Урин нарин бээтэй даа,
Ута уян хүлтэй даа.
Сэбэр хийсхүүр дэлхэтэй,
Сэсэн хара нюдэтэй.
Уужам талын налхинтай
Урилдажа шадахал даа.
Эрмэгтэй хайр шулуунда
Элээхгүй туруугаа.
Хүлэгэй хэмдэ хүрэхэдэнь,
Хурдан жороо болоходонь,
Хэнэй хүбүүн ургадахаб,
Хазаар даража нургахаб?..
Ама сагаан унагамнай
Алдар солоо олохол даа,
Үүлтэр найтай унагамнай
Үнэн хүлэг болохон даа.

МИИСГЭҮХЭН

Миисгэйхэмни, бусабааш даа,
Миисгэхэймни, ерэбэш даа.
Хүлээгээб даа шамайгаа,
Һанаа гүш даа намайгаа?
Нохой шамай намнаа гү?
Нохой шамай банаа гү?
Айгаад зугадаад ябаа гүш?
Зайгаад замшаад ошоо гүш?
Намдаа ходол найдыш даа,
Намнуулхагүйб, этигыш даа.
Баһуулхагүйб, мэдыш даа,
Барюулхагүйб, ойлгыш даа.
Миисгэйм, иигээд намтайгааш,
Миисгэйм, иигээд шамтайгааб.

ГАРАУ ТАБАН ХУРГАН

«Эрэ доргондол
Эрзэгэнэхэл даа,
Эзэрхэг хүсэтэйб гэжэ
Эгшэхэл даа!» –

Энэ мэтээр
Эжэл дүрбэмни –
Энэрхы дүүнэрни
Эрхим намдаа,
Эрхыдээ,
Эрхэн гомдоно заримдаа.

Найрхуу гэжэ
Нананал ха,
Голхорон дэмы
Гомдонол ха.

«Үгы, эндүүрнэт
Үлүүсэ дэмы
Үнэринэт.

Ахайтнай
Арайл тиимэ бэшэ даа,
Анхарбалтнай –
Ажана түбшэн зантай,
Ажаллаха нэгэ
Аргатайл даа.
Эрхим бүтээл
Ээлэн, хоноон туршагты
Хэнэн юумэээ
Хёрхоор шалгаад үзэгты.

Ахайтнай
Арайл үлүү болохогүйб –
Анхаржа,
Аршалжа ябахаа

Алишье хирэндэ
Арсахагүйб».

Долёобор хурган
Доёгонохо,
Домтойб гэжэ
Доржогонохо.

Арсалдаадшье яалай –
Арга шадалыень
Аһан һайн мэдэхэбди.
Гасаалаадшье яалай –
Гажаран, уйдан
Гансата дары үншэрхэбди.

Долёоборгүй
Хайшан гээд
Дабһа шэмхэжэ
Абахабта,
Гуурһа яажа
Барихабта,
Гоёор бэшэжэ
Шадахабта?

Бэшэг бэшээд
Үзэгты.
Гоё үзэг
Гарана гү?
Үгэ боложо
Үгэнэ гү?
Долёобор хурганай
Хэрэгтэйе,
Дархалха, урлаха
Дуйтэйе
Хадужа ухаандаа абаа гүт?

Даамай саашань
Дамжуулая,
Дүүнэрын наашань
Дахуулая...

Барюул шангаар
Барина гүт?
Альгаа шангаар
Адхана гүт?
Альгадаһанаа
Абиртуулха,
Бажууһанаа
Бахардуулха –
Дунда хурганай
Диилдэшгүй
Шадалтай гээшэнь,
Эжэл нүхэдтөө
Эзэлүүдгүй
Хэрэгтэй гээшэнь!

Нэрэгүй хургаа
Нюугтыл даа,
Зантагар нударгаа
Зангидагтыл даа...

Бахархажа дэмыдэ
Болохогүйл,
Бүлэдөө бэшэниинь
Абахагүйл.

Хазаар ногто
Үдэгты,
Наринаар эдлээд
Үзэгты –

Ажал боложо
Үгэнэ гү,
Хэрэг тиигээд
Хүсэбэ гү?

Нэрэгүйшье һаа,
Нэрэтэйдээ

Нилээд ехэ
Хэрэгтэй.

«Шэгшы хурган
Шэнээгүй,
Шэгшы хурган
Шэмээгүй» –

Голодог бэлэйт
Энээнээ,
Газаалдаг бэлэйт
Хэзээнһээ.

Шэгшыгүйгөөр
Шүрбэһээ
Шанганхаад
Туршагты,
Шангаар адхаад
Абагты,
Багса баряад
Бажуугты:
Шэгшын шэнээ
Мэдэбэ гүт,
Түһатай байһыень
Тааба гүт?

Эсэгын хүбүүд
Эбтэйдээ
«Эрэ» гэжэ
Нэрлүүлдэг.

Аха дүүнэр
Хамтадаа
Хабатай гэжэ
Тоолуулдаг –

Энэ эжым
Үгэл даа,
Абым хэлэһэн
Захяал даа!

ДОЛЁОБОР ХУРГАН

Даабарияа дүүргэхэдэм,
Долёоборни дэмжэдэг.
Дэбтэрыем нээбэ,
Даабариием зааба.
Илгаад номыем ираба.

«Харыш» -гэжэ хандаба.
Уншахыем оложо үгөөд,
Бодолгыем барюулаад,
Зурахыем заажа үгөөд
Амарба даа нанаагаа,
Ажаллуулба намайгаа.

АРСАЛАН

Арсаланмнай
Амхышоол даа.
Үүдэн шүдэниинь
Унашоо гү даа?

«Эжы» гэхэдээ
Эшхэршэнэ.
Энеэхэдэнь шүлхэниинь
Сэсэршэнэ.

Докторто ошыш,
Дахин шүдэ
Табюулыш.
Дарханда ошыш,
Шэнээр шүдэ
Шүдхуулыш.

Эртүүр үтэлхэ
Эшхэбтэр даа,
Мүнөөнөө үбгэрхэ
Муухай юм даа.

Аляатайхан
Арсаламнай
«Үтэлөөб» гэхын
Орондо
Үшөө шангар
Энеэнэ,
«Залууб» гэхын
Орондо
Зургаан хургаа
Харуулна.

НОУРТОУ БУЛАД

Зүүдэлнээр лэ
Зүдэршээн янзатай,
Хурхирнаар лэ
Хубиршанан хэбэртэй.

Наран магнайень
Няналаад абана,
Шуурган шэхэндэнь
Шуухираад ядана.

Хүбхэгэр зөөлэн
Хүнжэл соо
Хүлнэ гаратараа
Хурхирна.

Угаа зөөлэн
Унтаридаа
Уурал бааяса
Унтана даа.

Хэбтэнээр
Хээли алдахань даа,
«Хэдэгэнэ» газетэдэ
Гарахань даа.

ШАТАРШАД

Шатарша хүбүүд сугларба,
Шанга наадан захалба.
Харыт, морид собхорно,
Дары түргэн дабхина.
«Тэмээд» саашаа сүхарина,
Тэсэнгүй, «хүбүүд» мухарина.
Эндэ «шах» гэлдэнэ,
Тэндэ «мат» бэлдэнэ.
Табатай Толя «халуудаад»
Тархья ехээр маажаба.
Маһагар Мишада хашуулаад,
«Мат» абан алдаба.
Мишань «заанда» адлишуу,
«Мэнэ дарахам» гэнэншүү.
Аха заха «заамнай»
Ахижал байна Толиёо.
Урбахань гү, барһамнай?..
Угаа заахан байна даа.
Ерыт, харыт, хайшаа юм?
Ямар хатуу байлдаан юм?..
Толя «мориень» ургадаба,
Тойроод абаба «хатыень»,
«Тэмээдыень» тарааба.
Тэбдэхээбэ гү «ехэень»?
Угаа зааханиинь эрмэлзээд –
Аха захань хэлбэлзээ.
Бүтүү буланда оруулаад,
Бүдүүн тарган «ноёиень»
Бугуулидан барижа абаад,
Бута сохибо Мишые.
«Заахан» гэхэнь мэхэтэй юм.
«Заан» гэхэнь худал юм.

ДҮРСЭ

Гоё дүрсөө харахам гээд,
Голой уһа руу тонгойноб.
Дүрсэм намай харахам гээд,
Долгин сооһоо үндынэ.
Гоё дүрсэн орондо
Гутаһан түһөө харабаб даа.
Найхан дүрсэн орондо
Наришаһаниие үзэбэб даа:
Шальпайшаһан уралтай,
Шагнайшаһан хамартай,
Онишоһон нюдэтэй,
Арзайшаһан шүдэтэй –
Дүрсэш бэшэ шүдхэр даа,
Дэмыршэһэн хүйхэр даа.
Эшхээлдэнэ намайе,
Энеэнэ даа намайе.
Наадалхыень харуулхаб,
Үнгэрхыень үзүүлхэб.
Шүдхэр муухай дүрсые
Шулуу абажа шэдэбэб даа.
Арбай-дэрбээ дүрсые
«Арил!» гэжэ үлдэбэб.
Дахин уһа руу гэтэхэтэйм,
Дархайжа тэрэм байнал даа.
Үшөө дахин харахатайм,
Үзэлэн муухай байбалтай...
Тэсэжэ ядаад дүрсые,
Тэрьелхээ бодобоб даа.
Үлдэжэ ядаад тэрэниие,
Өөрөө саашаа гүйбэб даа.

НҮҮДЭР

Атаархахань
аргагүй,
Эшхээлхэдэнь
эзэлүүдгүй.
Тонгойходом,
тэрэ дандаа
Торнишоһон
байдаг даа.
Малгайгаараа
даллахадам,
Мэтэр намай
эшхээлээд,
Хэниишьеб даа
дууданхай.
Зүүшэ зүглөөд
ябахатайм,
Зэргэлээд лэ
хажуудам
Зүгым баряад
жагсанхай.
Гэнтэ хурдаар
гүйхэтэйм,

Гээгдэхэ юумэ
бэшэл даа,
Халаахайдаш
торонгүй
Хажуудамни
зэргэлээд,
Харайжа ябахань –
аргагүй,
Хурдан гээшэнь –
ухаагүй.
Һалахаа болиһон
һармагшан,
Дахалдахан
дагадха.
Дахуулшагүй
ябахамни,
Харуулшагүй
болохомни.
Хайшан гэжэ
хахасахаб?
Яагаад саашань
ябуулхаб?..

НЭРЭ

Норбоо хүбүүн
Нэгэтэ
Нэрэгүй болошоо
Гэнтэ.

Нэрэнь хайшаа
Ябашооб теэд,
Эзэнтэйгээ
Һалашооб теэд?

Хүгшөөдэйе
Хүндэлжэ,
«һуугыт» – гэхын
Орондо,
Һууриинь хүбүүн
Эзэлнэ.

Амар мэндээр
Абгые
Амаршалхын
Орондо,
Аман гэжэ
Урдаһаань
Бабанаба даа,
Бабарба.

Табатай хүбүүхэниие
Тарайтарнь
Түлхибэ,

Үрзэгэрхэн хара
Үһэнһөөнь
Үнгэбэ.

Дүүнэрээ
Доромжолхонь
Дуталдаа гү?

Багашуулые
Баһахань баһа
Багадаа гү?
Нэтэрүү уймар
Хүбүүнэй
Нэрэнь, юрэдөө,
Тэсээгүй...
Эшэхын ехээр
Эшээ һэн,
Тэндэнь хаяад
Тэрьедээ һэн,
Нэтэрүү Норбо
Нэрэгүй үлөө һэн.

Нэгэшье хүн
Нэрлэнэгүй,
Талада хараад
Танинагүй,
«Наадая», – гэжэ
Дууданагүй,
«Наашаа», – гэжэ
Далланагүй.

«Нэрэгүй ябаха
Нүгэл даа,
Нэрэтэй ябаха
Жаргал даа,
Нэрэгүй зобожо
Ябанхаар,
Яһагүй ябаһан

Дээрэл даа!» –
Гэжэ хүбүүн
Гэншэбэ,
Ганса бээдээ
Гэмэрбэ.

Нэрэгүй хүбүүн
Нэхытэ
Нэрэээ бэдэржэ
Нилээн удаан
Зобоо бэлэй.

УНТАХА ДУРАМ ҮГЫ

Унтаха лэ дурам үгы –
Уйдаха лэ дурам үгы.
Нюдэээ анихатаймни,
Нюугдаха даа баабаймни.
Үлэхэб даа эжыгүй,
Абаяшье харахагүйб.
Галбаанхай нааданхайм
Гансаардаад гомдохо.
Эшэгэн бабнуухайм
Уйлаха даа, дуулаха.

Унтаха лэ дурам үгы –
Уйдаха лэ дурам үгы.
Хамаг лэ юумэнтэй
Хахасаха лэ дурам үгы.
Булта лэ юумэнтэй
Байха лэ дуран бии.

ЗҮҮДЭН

Нойрни намтай носолдоо,
Намае илахаа оролдоо.
Нюрган дээрэм хэбтүүлбэ
Нюдыемни анюулба,
Жэмылгэбэ уралыем,
Жэрылгэбэ хүлыем.

Зүүдэн тээшэ хүтэлбэ,
Жэгүүр дээрэнь нуулгаба.
Үзэсхэлэнтэ орон соо
Үүдынь нээжэ оруулба.

Иигээд намай хэды соо
Энэ ороноор ябуулхаб?
Хиидүүлээд лэ хэды соо
Хэзээ гэртэм тэхэрюулхэб?

Зүүдэн намайе зөөбэ даа,
Зүгэй дүрбые үзүүлбэ,
Элдэб юумэ харуулба,
Үйлэ зүйлэдэшые оруулба.

Үүрэй сайтар ябуулба,
Үглөө болоходо, тэхэрюулбэ.
Нойр намайе орхибо,
Носолдохоео болибо.

БЭЛЭГ

Баруун талмай
Бадма сэсэгээр бадарба.
Баяртамнай
Баруун тээшээ харайба.
Шүлэгөө уншан,
Шэлэжэ сэсэг түүбэл даа, –
Байгаалимнай
Баян дэлгэр байнал даа.
Бажар найхан
Бадма сэсэгээ баглаалба –
Алтан дэлхэйе
Адха соогоо багтааба.
Баяртамнай
Баглаа – бэлэг асарба.
Баабай, эжыдээ
Баяртайгаар барюулба.
Хүндэтэ бэлэгээ
Хүн бүридэ хүртөөгөө,
Хонгор дайдын
Хоншуу үнэр түхөөгөө.

ЗЭМЭ

Эрбээхэйе үлдэжэ,
Ээрэмшээжэ ябахадам,
Зүгы гэнтэ «зүүгээрээ»
Зүүн хасарыем хадхаба.
Хабдашаба хасарни,
Хазайшаба хамарни.
Ягаашьегүй ябахадам,
Зүгы юүндэ зэмэлбэб?..

Туяаные тугаархан
Толгой уруунь табихадам,
Баһа иимэ үбшэнтэй
Байгаа гү даа барһанда?..
Хабдашаба хасарни,
Хазайшаба хамарни.

УРИЛДААН

Хула бором
Хурдан даа,
Харгын голоор
Хатаруулнаб.
Ульгам хүнгэн
Машинатай
Урилдажа
Табилуулнаб.
Түргэн түжэр
Машина
Тооһо татан
Талиина.
Гартааш хадаа
Яхаб даа,
Ямар гомдол
Байхаб даа...

Нарин-Жалгын
Намагта
Марьян гоё
Машина
Зогсошобо даа,
Зобошобо:
Угаа ехээр
Уухилна,
Уурлаан мэтээр
Угзарна.
Хурдан ульгам
Хуламни –
Монсон тарган
Моримни
Урдань ороод
Тангарба,
Инсагаажа
Табарба.

Холохон гээгдээ
Гэнэмни,
Хүсөөд ерэбэл
Нөөхэмни.
Гартахань гү
Моримни?
Гээгдэхэнь гү
Хуламни?
Бүүлганаб даа
Ташуураар
Ууса дээрэнь
Хатуугаар.
Моряан гоё
Машина
Орохоо болибол
Урдамни, –
Үбэр-добын
Элһэндэ
Эрьелдэнэгүй
Мөөрнүүдынъ.
Хурдан ульгам
Хуламни
Элһэдэншье
Эсэдэггүй,
Шабарташье
Шаагдадаггүй!
Мандаа гартаад
Машина
Охиёо алдан
Уухилшоо,
Марьян гоё
Машина
Хүлэнөө адхан
Хүндэршөө.

Зүргэ харгы
Зүүлжээ гүйбэ,
Зүгынь баряад,
Зүндөө ябабаб.
Шугы соогуур
Шурган оробо,
Шамдуу хойнооонь
Шуумайн табибаб.
Голой эрьеэр
Годирон гүйбэ,
Гээгдэнгүйгөөр
Гүйн дахалдааб.

Уужам талаар
Уруудан гүйбэ,
Урдань орохоо
Уухилхан үрилдааб.

Зүргэ харгым
Зүгөө алдаба,
Зүгынь зааж,
Зүндөө ябанаб.
Тосхон хүрөөд
Тухаяа таһарба,
Тротуар дээгүүр
Тоборон ябуулааб.
Гудамжада ороод
Гээрэхэнь гэжэ,
Гэртэнь асаржа,
Гэдэргэнь оруулааб.

АМАНАЙМ АЛДУУ

«Хэшээл даабарья
Хээгүлби,
Халуураалби,
Хүйтэ абааб» – гэжэ
Амам гүбэнэбэ.
Аманайм абья
Гарамсаар лэ,
Багшадаа харюу
Баримсаарни,
Халуу бутараа
Хасарни,
Улайшаба
Урални,
Унтаршаба
Нюдэмни,
Тонгойшобо
Толгоймни.
Хасарни,
Худал үгэтэй
Холбоотой бэшэ аад,
Халуу юүндэ
Бутарбабши?
Урални,
Уймар үгэтэй
Урагтай бэшэ аад,
Одоо юүндэ
Улайбабши?
Нюдэмни
Намдаа ехээр
Гутаа гүш,
Хамараа юүндэ
Харашообши?

Толгоймни
Тонгойтороо ехээр
Тороо гүш,
Гулхаржа юүндэ
Гунхашообши?
Үнэн сэхэ
Үгэнүүдые
Үргэ амандам
Үгэхэ бэлэйт.
Худал үгьем
Хубилгажа,
Хушуундамни
Хабшуулха бэлэйт...
Худалаар хожом
Хэлээ һаань,
Амым шангаар
Адхаха гэжэ
Хасар шэхэн
Хоёрни
Хатууханаар
Хэлсэбэ.
Үнэн бэшэ
Үгынүүдыеень
Үлхэжэ абаад,
Халаахайда
Хадхуулха гэжэ,
Үүргэнэдэ
Үрүүлхэ гэжэ,
Толгой нюдэн
Хоёрни
Тодо тобшолол
Гаргаба.

НААДАН

Сэнгүү ногоон
Сэсэрлиг соо
Соохор сохонууд
Сугларжа,
Ёохор наада
Хатарна,
Ягаруухайлжа
Матарна,
Урин хоолой
Уяруулна,
Нарин хоолой
Наяруулна:
«Ерыт наашаа
Нааданда,
Еэхэр зугаа
Һонин юм!
Орыт наашаа нааданда,
«Осоо» хатар
Гоёл юм!»

Бэлтэгэр баха
Бэгзыжэ,
Тэжэгэр гүзөөгөө
Тэрзыжэ,
Бүдүүн хоолой
Гаргаба, –
Сохонууд
Шэхээ адхаба.
Түргөөр ерээд
Тэрмээлжэн
Тойрон ябажа
Тээхэлжэн
Бүгтэрүүлнэ
Бэээрээ

Бүтүү бүтүү
Еэхэрлээд.
Зүгы
Зохид аялгаар
Зугаа дуугаа
Захалба.
Эреэн марьяан эрбээхэй
Дэбин-нэбин
Далаяраа,
Ульмы дээрээ
Һүрэнэ ха.
Боро үлэн
Боргооюн
Найтаан байжа
Найгана.
Нарин дуугаар
Һииганана.
Хэдэр шара
Хэдэгэнэ
Хорон хурсаар
Хотигононо.
Шандаанаяа
Шангадхаад,
Сообор-сообор
Собхорно.

Хонхын абяан
Хонгиржо,
Хорхойн наадан
Тараба даа.
Һургуулидаа
Һүрэгөөрөө
Хатараашаднай
Харайба даа.

ХАТАР НААДАН

Ёохор наада
Хатарнабди.
Ягаруухайлжа
Матарнабди.

Урин дуугаа
Уяруулнабди.
Нарин дуугаа
Наяруулнабди.

Ерыт, наашаа
Ёохортомнай,
Ёохор зугаа
Һонин юм даа.

Орыт наашаа
Наадандамнай,
Осоо хатар
Гоёл юм даа.

«ЁЛКЫН» НААДАН

Нургуулидамнай
Наруул гээшэнь!
Наглагар гоё
Хасуури
Залай дунда
Зогсобо.
Хүүгэд, үхибүүд
Дүүрэн даа.
Хүхюун наадан
Болохонь даа.
Хүбшэ тайгын
«Хүүгэдые»
Урихан «Ёлкодоо»
Уряабди.
Баабгай, барһан,
Айлшамнай
Байжа нуужа
Яданхай.
Баруун хасарынь
Хабданхай, –
Шүдэниинь ехээр
Үбдэшоод,
Шэнээгээшье
Таһаршоо.
Найрлахашье тухагүй,
Наадахашье арганьгүй.
Доктор-эмшээ
Дуудахамнай.
Эдэгээжэ айлшаяа
Үзэхэмнай.
Шаргал үнэгэн
Жаргал хүсэнэ,
Амаршална,
Амаршална бидэниие.
Нөөлгүй зөөлэн
Нүүлээрээ

Ээмыемнай
Эльбэнэ,
Наал хэлэн
Болоно,
Наадан соомнай
Ороно.
Наадаг лэ даа
Найртамнай.
Мэхэ гохынь
Мэдэнэбди.
Мэхэлүүлхэ амитан
Бэшэбди.
Аймхай шандаган
Амья абажа,
Абтагад гэжэ
Араар ябана.
Эшээд, айгаад
Яахашниб.
Эбтэй хүхюун
Наадаябди.
Аюул гэмнээ
Абархабди,
Аршалхабди
Араатанһаа.
Хүндэтэ айлшад!
Хүндэһөөмнай
Хүртэгты.
Наашаа, дээшээ!
Наадагты!
Дуратай дуугаа
Дуулаябди!
Ошохо жэлээ
Үдэшэе!
Орохо жэлээ
Угтая!

АМНАРТАНУУД

Таг дээрэхи
Тагшамнай
Турахаа нанаһан
Түхэлтэй,
Табхагархан
Табагнай
Тамир алдаһан
Хэбэртэй.
Аяга халбага
Хоёрнай
Абья хатаад
Хэбтэбэ,
Ехээр бидэниие
Хүлээбэ,
Нюдэнэй галые
Элээбэ.

Арбан хоногой
Амаралтаһаа
Аба, эжытээ
Бусаабди,
Гэртээ ерэжэ
Бүүгаабди.
Эжым эдээ
Бэлдэбэ,
Амтатайгаар
Элдэбэ.
Турахаа нанаһан
Тагшамнай
Ногоон сайдаа

Нэтэрбэ,
Хүлһөө ехээр
Адхарба.
Шарай алдаһан
Табагнай
Тарган мяханай
Шүүһэндэ
Шүлһөө ехээр
Гоожуулба,
Шунгажа оробо
Шүлэндэ.
Дүүрэн хэһынь
Дууһаба.
Абья хатаад
Хэбтэнэн
Аяга халбага
Хоёрнай
Эжым бэлдэнэн
Эдээнһээ
Хэмгүй ехээр
Хүртэбэ.

Аяршаһан
Амһартамнай
Баярлажа
Бидэндээ,
Һанаа дүүрэн
Болобо даа,
Үлһэхээ
Болибо даа.

ТОМДОЛ

Шабар соогуур
Харайжа.
Шаналангүйгөөр
Намае
Шабаандал
Болгобо.
Хүлдэнь хүндэ
Болоходо,
Хүрзөөр намай
Хюнаба.
«Угаахань даа», –
Гэнэмни,
Үүдэнэй газра
Орхибо.
Үглөө бодоод.
Хүлнүүдтээ
Углажа эхилээ
Намае.

«Хаянан шэдэнэнш
Хаанам» – гээд,
Хүлдэнь багтажа
Үгэнэгүйб.
Хүгшэн эжидээ
Барюулжа,
Хүсөөр хүлдөө
Углаба.
«Тойроод гаранай» –
Гэнэмни,
найб соогуур
Һанаа амар
Дүтынь хараад
Дугшаба,
Наадан тээшээ
Найгаба.

«Һанаа амарш
Яанам» – гээд,
Һугараад хүлһөөнь
Мултарнаб.
Мултарасаарни
Мүүхайрна,
Һугарамсаарни
Һугшарна.

«Гуталгүйгөөр
Гүйхэм» – гээд,
Зургаа алхаад
Зогсошобо.
Халаахайда
Хадхуулаад.

Һанаа орожо
Һугшарна,
Доройтожо
Дохолно.
Һалан Һалихан
Хүбүүнэй
Һалиран гэртээ
Ерэхэдэнь,
«Гуталаа гамнажа
Һуратараа
Гартаа, юрэдөө,
Абахагүйш.» –
Эжынь тиигэжэ
Эзэнһээм
Абажа, намае
Арилгаад,
Ханза соогоо
Хадагалаа.

УУРАЛ

Урда нуурһаа
Унжыжа,
Уурал бааян
Үндынэ.
Тала дээгүүр
Тамаржа,
Тайга дээгүүр
Талиина, –
Манан боложо
Мантына.
Үндэр өөдэ
Үгсэнэ,
Тэнгэри өөдэ
Тэгүүлнэ, –
Үүлэн боложо
Үдхэрнэ.
Дээрэнээ доошоо
Харахадань,
Дэн лэ тархинь
Эрьенэ.
«Унахам», – гэжэ
Уйлана,
«Бүүхам», – гэжэ
Бархирна.
Үүлэн болоюн
Ууралнай
Дэлгэр найхан
Дэлхэйдээ
Аадар боложо
Адхарба,
Бороо боложо
Бусаба.

ХЭН ЗЭМЭТЭҮБ?

Номһоо
Найдалтай
Нүхэр байхагүй –
Бултые мэдэхэ,
Бэхи тулгатай,
Бэрхэшээлһээ айхагүй.

Нэгэтэ тэрэнээ
Нарилан абалайб.
наршагануур хуудаһыень
нэхэжэ харалайб.

Енгэрхэбэ,
Ехэл сүхалтай –
Эзэн намдаа
Эзэгүй туматай.

Шүлэгөө сээжэлдэхэ
Шуналтай
Шагааахадам,
Айдхатай, –
Шуһан улан
Шэрэ
Шүлэг дээрэм
Адхаатай.

Үльгэр уншаха
Үшөө һанаатай
Үхын-үлын
Үзэхэдэм –

Хэрэгтэй хуудаһан
Хахадсаа шуулаатай,
Сэнтэн хүйтэрбэ
Сэдьхэлдэм.

Духын
Дахин һуунаб –
Дүримөө дабтаха
Даабаритай.

Дурим дээгүүрни
Далжытар
Долоон самолёт
Зураатай.

Дуримөө тииһээр
Дабтаагүйб,
Удхыншье тииһээр
Ойлгоогүйб,
Үльгэрөөшье
Үзөөгүйб,
Шүлэгөөшье
Шудалаагүйб.

Дэмыдэ үлүү үзэжэ
Доромжолхоо номоо
Болёолби!
Олоной нүхэр гэжэ
Одоошье тиихэдэ
Ойлгоолби!

ЭРХЭЛХЭДЭНЬ ЭДЭЭН ТАШУУН, УУРЛАХАДАНЫ УНАН ЭГШҮҮН

Хэндэ ехээр
Гомдообши,
Хээээнэй иимэ
Болообши?
Урал амаа
Юундэ
Уур сүхалдаа
Шоймбойлгообш?
Арсаландаа гүш
Арсалантай,
Аашалалдаа гүш
Аальчигтай?
Носолдоо гүш
Надитай,
Хэрэлдээ гүш
Колитой?
Али яагаа
Гээшэбши?..
Аба эжышни
Зэмэлээ гү?
Ахадаа ама
Гараа гүш?
Эгшэдээ үгэ
Хэлээ гүш?
Сүхалайш сууха
Тэһэрхэнь,
Уурайш уһан
Билтархань.
Болииш гэхэдэ,
Болиногүйш,
Орхииш гэхэдэ,
Ойлгоногүйш.
Уурлаһыеш теэд
Ойлгообди.
Шалтагыешь заал наа

Шалгаабди:
«Тохорюу наажа,
Тараг бүри,
Зүгы наажа,
Зөөхэй шана» – гэжэ
Эриһэн байнаш
Эжыһээн,
Энгэнэн байнаш
Эгшэһээн.
«Һарые һиихэ
Болгохом,
Нараар хэхэм
Наадуухай» – гэжэ.
Аха аба
Хоёрөө
Алаха булаха
Болоош.
Амар заяа
Үгэнэгүйш
Аашалхаяа
Болиногүйш.
Хүнүүдэй хэлэһые
Хүсэдөөр
Дуулахаа болиһон
Хойношни
Дураа шамдаа
Гутаабди,
Уршаг татаһан
Уурыеш,
Сүхалдаһан
Суухыеш
Уур нюдүүр соо
Хэхэмнай,
Уурал гараса
Нюдэхэмнай.

БЭЭРЭХЭ - БЭРХЭ

Бээлэймни
Бүтэн байгаад
Бээрэмхэй.
Арһан байгаад,
«Арыемни хүлшөөгыш»,
Нооһон байгаад,
«Нюргыемни дулаасуул» –
Гэжэ байжа
Гэмэрнэ.
Нэхы зузаан
Малгаймни
Намдаа бана
Хандана:
«Магнайм даараа
Мартангүйгөөр
Үмдыш даа,
Оройм даараа
Орхингүйгөөр
Углыш даа».
Дэгэлни
Даарахагүйл даа
Гэньэмни:
«Арадаа нэмэрыш,
Ээмээ хүшыш,
Үмдыш, үмдыш,
Энгэрээ тобшолыш» –
Гэжэ байгаад
Гуйба даа.
Гутални
«Голдоо хүрэсэ
Даараһаар,
Гурба хонооб» –

Гэбэл даа.
«Углыш хүлдөө» –
Гуйнал даа,
«Дулаасуулыш» –
Гэнэл даа.
Малгаймни
Абахатайм сасуу
Магнай гэзэгым
Хушаба,
Толгой дээрэм
Тогтобо.
Бээлэймни
Барихатайм сасуу
Багса гартам
Бажуулдаа.
Бээрээд байһан
Дэгэлни
Бээдэм лабаар
Үмдэгдөө.
Хүлдэхөө һананан
Гутални
Хүлдэм хүсөөр
Багсаба.
Иигээд лэ
Эдэмни
Январьш нарын
Хүйтэндэ
Яхашгүй даа,
Бүхэли нарын
Хүйтэндэ
Бээрэхэгүй даа.

БАМ

Агуу Харгы шэнхинэһээр
Алас Дурна шармайна.
Зүлхэ голһоо эхилһээр,
Зүүшээ ошон хуугайлна.
Амүр тээшээ зүдхэнэ,
Амаа даран тэгүүлнэ.
Дабаануудые ходолно,
Гол мүрэнүүдые гатална.
Бад хара тайганууд
Боолто боложо бооно.
Хана хабсагай байсанууд
Хаалта боложо хаана.
Үбсүү сээжынь үрэмдөөд,
Урагшаа лэ дабшана...
Зарим ууланууд зүрилдөөд,
Замые хаана, хабшана.
Нэгэ Уула нэтэрүүгээр
Нэгэшые алха зайлабагүй.
Хааха, боохо бодолтой,
Хажуу тээшээшые болобогүй.
Зүүшээ зорихон Харгымнай
«Зайлыш» – гэжэ хандаба.
Үндэр Уулын үбсүүе
Үндэлзэтэр мүргэбэ.
Уула Харгыда ууртайгаар
Урмаа хухалан харюусаа:
«Үбсүүемни мүргэнхаар,
Эрьелдээд лэ талиигыш,
Тэхэлээд намай гаранхаар,
Тэхэрээд түргэн бусыши.

Халташ шамһаа зайлахагүйб.
Хажуушаашье гарахагүйб».

Шэнэ Түмэр харгымнай
Шэрүүн дорюун зэбсэгтэй
Бардам байһан Уулые
Багса малтаад эхилбэ.

Үрэмдэнэ, сорьёно,
Буталнашые, тэхэлнэ,
Үргөөд абахаа туршана –
Хүлһөө Харгы аршана.
Хадын үбсүүе эсхэбэ,
Хоёр тээшэнь задалба.
Ходолжо лэ гараба даа,
Хуугай табин ошобо даа.
Байлдаанда илаһан Харгые
Бардам Уула үдэшэнэ.
«БАМ» гэхэн үгыень
Баталжа лэ уншана.

Хада гайхаба, тагнаба,
Хара бээһээн асууба:
«Барһан, мүлхижэ ябаһан аад,
Баатар нэрэтэй байха юм аал?»
Илагдаһан Ууламнай
Иихэдээд лэ үлэбэл даа.
Булигдаһан Хадамнай
«Барһан» нэрэтэй болобол даа.

ШУЛУУН

Ямар яяр шулуун юм?
Яагаа нюдэнийнх мохоо юм?
Мүртэбэ даа хүлым,
Мухарюулба даа бэеым.

Гэнээр намайе унагааба,
Гэмшэбэ даа, харааба.

Зайлаад үгэхөө яагаа юм?
Залан гараха байгаа даа.
Сахижа хэнийе хэбтээ юм?
Сэхэл ошохо байгаа даа.

Һохор шулуун гээшэл даа,
Һонор бэшэ, дүлиил даа.
Намай талаар унагааба,
Наада энеэдэн болгобо.

ГҮҮЛТА

Һара хайшаа орохонь бэ,
Һара юүндэ һуухань бэ?
Һаруул болохоо болихонь даа,
Һүни хабхар болохонь даа.

Харанхы лэ ерэхэнь даа –
Харахаа болихом байгаалие.
Холодуулхань даа Байгалые...
Хээээ һара бусаха даа?

Үглөөгүүр лэ һэрихэдэм,
Үйлсэ тээшэ харахадам,
Һаруул тарана наранһаа,
Һалхи татана Байгалһаа...
Тойроод намайе толотоно,
Тоонто нютаг зэлэтэнэ.

Һарам наран болобо даа,
Һаруул гэгээ бусааба.
Һанаа амар болобол даа,
Һайхашаажа һуугааби.

«Энэ һарые жэшээлээд,
Наран болоһыень эшхээлдээд,
Намдаа дүүмни болыш даа» –
Эжыгээ би гүйнаб даа –
«Дүүтэй ябахаа хүсэнэм даа,
Гансаартамни үйдхартай.
Эжы, үгым дуулыш даа,
Үхибүүн боложо үгыш даа».

ЭЖЫ

Эжымни энгэр
Эгсэ лэ үндэр.
Үбдэгтэнь гаража,
Энгэртэнь аһажа,
Эжыгээ тэбэринэб,
Эрхэлнэб, энхэрнэб.

Эжымни үбдэг
Үргэн талмайдал.
Эзэмдэн һуухадам,
Эгээ лэ зохид юм.

Эжымни ээмэ
Үндэр байсадал.
Тэндэһэнь һарбайжа,
Тэнгэридэ хүрэхэб.

ЭЛДИН ЭРХЭ

Хаб загаһанай хүбүүн
Хандана эжыдээ нэтэрүү:
«Гутал намда оёжо үгэ,
Булган малгай оложо үгэ.
Гуйхадамни, арсаа һааш,
«Бурууш» – гэжэ хэлээ һааш,
Зугадахаб би Ангараар,
Зайжа ошоход Сэлэнгээр».

Аян замда ябахаяа
Абаһаан мүнгэ эрибэ даа.
«Хорёол һаатнай хүлисэхэгүйб,
Хэзээш гэртээ бусахагүйб» –
Аба эжыдээ хандаба,
Айжа тэдэниинь һалганаба.

Эжынь түргэн түхээржэ,
Эрхэ муха хүбүүндээ
Гуталай годо бэдэржэ,
Гараба арайл мэдээтэй.
Ами зали абангүй
Абань ябаа агнажа,

Баргажанай тайга руу
Булга барихаа мүрдэжэ.

«Харгынь мүнгэ хайшан гээд,
Хаанаһаа оложо бэлдэхэб,
Түрэхэн эрхэ хүбүүгээ
Түхээрүүлжэ үдэшэхэб?» –
Эхэнь иигээд шийдэнэ,
Эсэгэнь тиигээд шэбшэнэ.

Һанаа зобоһон эжыдээ
«Һайн даа» – гэжэ хэлэнэгүй.
Булга бариһан эсэгэдээ
Баярай үгөөр ханданагүй.
Һанаа амархан наранда
Игаахадажа хэбтэнэ.
Байгал далайн долгиндо
Булай хүхюун тамарна.

Элдин эрхэ энэл даа –
Эмээлэй бүүргэ эбдэбэ даа.

ХАЙША

«Хан» – гэгэн	Бээлүүлжэ үгэгэн
хайша,	хайша.
Хатуу хурса	Хубсаһа хунар
хайша,	хүн зондо
Хониной хөөбэри	Оюулжа үгэгэн
нооһондо	хайша.
Хурсадажа ороһон	Ажалшань даа –
хайша.	аргагүй,
Хамаг сохо	Хүдэлмэришэнь –
хубалза	хэмжээгүй.
Хэршэжэ хаяһан	Эсэхэ сусахые
хайша.	мэдэхэгүй,
Нарин зөөлэн	Элэхэ гажахые
нооһые	ойлгохогүй
Хирбэжэ гараһан	Эдэбхитэй
хайша.	хайша.
Обоо сомоо	Ажалша хүниие
нооһые	суурхуулһан,
Олон машинада	Амжалта ехэтэй
ашуулһан –	хайша.
Зэбсэг болоһон	«Алтан нооһо»
хайша.	абалсаһан,
Бараа, сэмбэ,	Алдар солотой
бүд, торго	хайша.

ШҮЛЭГ

Элдэб үнгын сэсэгүүднээ
Үзэгүүдые түүгээ нэм.
Һубаһад шэнги шүүдэрнээ
Һайхашаан тэдэниие шэлээ нэм.
Үдын наранай элшэнь
Үенүүдыеһ абаа нэм.
Үлхөөд бултыень – гүрэмэлһөөнь
Үргэлжэ мүннүүд болгоо нэм.
Зохидоор тэдэнээ бээлүүлжэ,
Зохёол-шүлэг бүридхөө нэм.
Урин наринаар һиилэжэ,
Удха голыень олоо нэм.
Шүлэг-дуунайм аялга
Ажал, жаргал тухай даа.
Зохёолоймни хухалга
Зунай үдэр тухайл даа.
Зохёогдоһон шүлэгни,
Зэдэлыш, зэдэлыш лимбэдэл,
Жаргал тухай шүлэгни,
Жэнгирыш хонходол.

БҮРЯАД ХЭЛЭН

Атар Алтай Хангайнаа
Амалжа ерэнэн хэлэн гээл.
Хүхын үндэр хүбшэнөө
Хүгжэжэ ерэнэн хэлэн гээл.
Байгал далайн гүн сооноо
Бурьялжа гараһан хэлэн гээл.
Эрхүү, Ангарын эрьюулгэнээ
Эрхэээ олоһон хэлэн гээл.
Номин хүхэ тэнгэринээ
Номножо бууһан хэлэн гээл.
Табин табан бурхадһаа
Табилгатай хэлэн гээл.
Газарай гурбан хүрьһые
Ходолжо гараһан хэлээн гээл.
Абай Гэсэр богдые
Алдаршаһан хэлэн гээл.
Буряад зоной амадаһан
Буюн сагаан эрдэни,
Буряад зоной эдлэнэн
Бурхан сагаан зэндэмни.

ДУУН

Дуулим һаруул үдэр,
Дулаан наранай үер.
Уринаар дуулааб дуугаа,
Уяраад абаа агаар.
Дуумни далитай болоод,
Дэбезд, нийдээд ошоо.
Аялгамни тараа,
Аяар холуур наяраа
Уянгатаад талаар,
Аянгатаад замаар.
Булжамуухай дуугай
Бута дээрэ шагнаа.
Донгодохоёо болёод,
Дууем хүхы дуулаа.
Наран тухай зэдэлээ.
Нангин жаргал тухай,
Амар тайбан тухай,
Ажал тухай зэдэлээ.
Урин хонгёо дуутаймни
Байгалиин дуун нэгэдээд,
Жэгүүр далаа нэбезд,
Дэлхэй дээгүүр нийдээ.

ХАРА ДАЛАЙН ДОЛГИД

Далайн дааган
долгид – хүлэгүүд
Далан түмэн
долгид – нүрэгүүд
Дэлнээ дэбижэ
дүүлилдэнэ,
нүүлээ шарбажа
нүрэлдэнэ.
Эрье тээшэ
эршэтэн ерэбэ,
Элдин газар
зорижо ерэбэ
Үбсүүгээрээ
шударгаад абана,
Үшөө дахин
зүдхөөд абана,
Соробхилон
собхоролдоно,
Түмэн долгид
түлхээд үзэнэ.
Эрье тэнюун
үргэншье наа,
Үгэнэгүй даа
сухарижа,
Хэдышье хүсэтэй
хабатайшье наань,
Хажуу тээгүүршье
гаранагүй.
Дахин долгид
дэбхэрнэ даа,
Эрье тээшэ
эбхэрнэ даа.
Хэньнээ зугадаад
гүйлдөө юм?
Хэнтэй юунтэй
зүрилдөө юм?

Али шуурганда
шарбуулаа гү?
Али налхинда
нэбюулээ гү?
Үймөөн иишэ
үлдөө юм гү?
Аюул айлгаад
намнаа юм гү?
Хара далайн
хурдан долгид
Хумиралдаад лэ
бушхарна,
Хара далайн
хүлгөө долгид
Хүмэрилдөөд лэ
мушхарна.
Хэдышье даа
аашалаашье наа,
Абаганүй даа
эрьеые.
Эршэтэйгээр
нэдхээшье наа,
Хүдэлнэгүй
эрьеые.
Илажа ядаад
аалидаба ха,
Булижа ядаад
номгорбо ха.
Эршэтэ зоригынь
унтарба даа.
Үрээ долгид
замхаба даа.
Далай дууража
унтана.
Далай зүүдэлжэ
хэбтэнэ.

ДОШХОРНОН ДОЛГИД

Уймамхаяа болиногүйл,
Аашалхаяа орхиногүйл.
Хэндэ иитэрээ уурлаа юм?
Хэмнээ юундэ гараа юм?
Долгид дүүлээд дэбхэрнэ,
Эрье нэдхээд эбхэрнэ.
Сагаан хөөнөөр сасарна,
нолонго матаад асарна.
Шулуун эрье шэшэрнэ,
Хабсагайн гранит хахарна.
Юундэ иитэрээ аашалаа юм?
Юуннээ боложо буналаа юм?
Ургадаад лэ абана наа,
Уурынь болихол байгаа даа.
Ногтолоод лэ барья наа,
Номгороод лэ үгэхэ нэн.
Хазаарлаад лэ орхёо наа,
Хазагадашье гэхээ болихол нэн.

САХАЛИНУУД

Сагаан ягаан далаараа
Сайбалзана сахалинууд.
Сарюун дорюун дуугаараа
Суурья татана сахалинууд.
Далай дээгүүр далаараа
Далбалзана сахалинууд.
Доошоо шургаад сээжээрээ
Долгёо шуулана сахалинууд.
Аадар бороо бүлэгөөрөө
Отолон ниидэнэ сахалинууд.
налхи шуурга нүрэгөөрөө
нэтэлэн гарана сахалинууд.
Байлдаанда ами бэээрээ
Байлдаха лэ сахалинууд,
Аюулда эршэтэ зоригоороо
Урбахагүй лэ сахалинууд.

ОНГОСО

Далайн хүбөөгөөр
 Дабшана онгосо,
 Тэнгэрийн хүбөөгөөр
 Тэгүүлнэ онгосо.
 Сахалийн далитай
 Сасуулма онгосо
 Сайбалзана даа,
 найбалзана даа,
 холжорно даа онгосо.
 Далай дээгүүр
 Юугээ бэдэрээб?
 Долгид соогуур
 Юугээ гээгээб?
 Үнэн сэхые
 Бэдэрнэ гү?
 Үнэн сэхэнээ
 Зугадана гү?
 Дабшанаар, замшанаар,
 Далда оробо даа.
 Онгосо гансаараал
 Аюулда абтахань даа.
 Нюдэнэйм хараанһаа
 Гээгдэбэ онгосо.
 Сэдьхэлэйм хараанһаа
 Гээгдэнэгүй онгосо.

ОМОГОРХОЛ

Номтын баабай ногоо таридаг,
 Үтэгжүүлдэг, ургуулдаг.
 Үбнэ ногоо үтэг дээгүүр
 Үргэлжэ дүүрэн эбхэрнэ.
 Ургасатайндаа – ухаагүй.
 Садхаасатайнь даа – сэнэшэгүй.
 Үхэр малда үлтэй гээшэнь,
 Хони малда хоолтой гээшэнь!
 Нүмбэй нуулга набаар билтарна.
 Хөөбэри ноонон обоо хүбхынэ.
 «Ажалай алдар» самбарта
 Абаяа Номто анхарба.
 Баярлахаа болиногүй,
 Омогорхолоо орхиногүй.

НУУР

Налхинда нэбюулээд,
 Бороодо сохюулаад
 Нуурнай нугарба,
 Нюрганиинь нахиiba.
 Үбшэнтэй байба ха –
 Уйлаба дуулаба.
 Тэсэжэ ядана ха –
 Тэршэлжэ эхилбэ.
 Эрyedэ гарахаяа
 Үбдэглэн үндыбэ,
 Эршэдэн, салгидан
 Эрмэлзээд дүүлибэ.
 Бороо замхажа,
 Болибо уймарынь.
 Тэнгэри сэлмэжэ,
 Тэниибэ нюрганиинь.

ГАЛБААНХАЙ

Галбаанхаймни, галбаанхайм,
Ягаан гоё ялбаанхайм,
Гарыш дээшээ газарнаа,
Дэгдыш дээшээ дэлхэйнээ.
Шүрбээнэймни шангые,
Хурганаймни хүсье
Шалгаад, илгаад харуулыш,
Шанха дээшээ зурьгыш.
Газар дээгүүр элииш,
Дэлхэй дээгүүр дэбииш.
Галбайлзыш, ялбалзыш,
Гарайм хүсье баталыш.
Хурдан хурса албаанхайм,
Ягаан гоё ялбаанхайм
Гарыш дээшээ газарнаа,
Дэгдыш дээшээ дэлхэйнээ.

ХОН-ЖЭН

Хон-жэн –
Ханата гэрэйм
Агаар арюун.
Хон-жэн –
Хамаг бүлэм
Амарна тэнюун.
Хон-жэн –
Хурдаар гүйнэ
Хурса гуурнам.
Хон-жэн –
Гэр бүлэм,
Гуламтам амгалан.

Хон-жэн –
Хүхэ тэнгэри
Хонгор сэлмэг.
Хон-жэн –
Хүдөө дайдам
Халюурна номхон.
Хон-жэн –
Хүнэй сэдхэл
Хододоо номгон.
Хон-жэн –
Хүжэ дэлхэйм
Хэтэдээ амгалан.

МҮНХЭ НАРЬДАГ

Мүнгэн сагаан
Хуягтай
Мүнхэ нарьдаг
Мундарга.

Үргэн тэнюун
Ээмэтэй,
Үндэр бүхэ
Бэетэй,
Тулана тэнгэриие,
Буулгангүй
Барина.
Үргэнэ үүлэдые,
Унагаангүй
Нүүлгэнэ.

Баатар нэрэ
Үгэхэдэ
Болохол байна
Уулада!

АУ!

Аажам ой соо арюун сэбэр.
Тужа ой соо тунга шэбэр.
Агаар эндэ аятай намда.
Тунама хангал тархи эрьемээр.
Һонор бүгшэм нүхирөөд абамаар.
«Ау!» гэжэ абяа табяаб.
Хаанаһааш, ойроһоо харюу дуулааб:
«Ау!»

«Ау!» гэжэ дахин дабтааб.
«Ау!» абяан арюун сууряан,
Харюу болоо хаанаһааш холоһоо:
— Ай! Ау!
— Ай! Ау!

Ойтой иигэжэ арсаланда гүб?
Ойтой иигэжэ хөөрэлдэнэ гүб?
Али намайе наадална гү?
Али эшхээлжэ энеэнэ гү?
Ойлгожо ядаад орхихом гү?
Болгожо ядаад болихом гү?
«Ау!» абяан аятай сууряан.
Ойлгоошьегүй наа, ойн шэбэрые
Орхихогүйб даа, ошохоб даа.
Болгоошьегүй наа бодолыень
Болигохогүйб даа, ерэхэб даа.

Стихи Жана Зимины в переводе Марка Сергеева

ПАР

Пар спросонок потянулся
Над озёрной широтой.
Потянулся, улыбнулся:
«Потягаюсь с высотой!»
И над степью торопливо
Он поплыл наискосок.
Горделиво и счастливо
Глянул сверху на лесок.
Вот всё выше мчится, мчится,
Словно птичий караван.
Пар густеет, пар клубится,
Превращается в туман.
Вот уже огромной тучей
Прямо к солнышку плывёт.
Тучей медленной, могучей...
Да как глянет он с высот!
«Отпустите!» – чуть не плача
Закричал он небесам.
Как спуститься – вот задача,
Раз сюда взобрался сам?!
Пар заплакал – дождь закапал,
Пар навзрыд, взгляни – стеной
На восток, на юг, на запад
Хлынул ливень проливной!
И в дождинках – золотинок
Пар спустился с высоты.
Разбежался по тропинкам
Под деревья, под кусты
Ручейками светлыми
Вперегонки с ветрами.
Зажурчал и засмеялся,
К дому-озеру помчался!

ГРОЗА

Цветная колесница
По небу лихо мчится.
В ней бочки громяхают
С прохладною водой.
Верблюдов погоняет
Возница молодой.
Дорогою неровной
Гремит она, стучит.
Копыта не подкованы
И гром из-под копыт!
Дорогою знакомой
Летит она, пыля.
Гудит, дрожит от грома
И небо, и земля.
Возница по верблюдам
Всё пуще бьёт кнутом,
И вновь весёлым гулом
Грохочет в небе гром!
И молнии сверкают
По тёмным небесам,
Мелькнут и вновь блистают,
Аж боязно глазам!
Тут бочки раскатились, –
Беда, беда, беда!
Потоки заструились,
Летит с небес вода!
Не утихая льётся,
И всё мокро кругом.
А малышня смеётся:
«Греми сильнее, гром!
Гроза! По тучам чёрным
Ликуй и грохочи,
Мальчишек и девчонок
До нитки промочи!»

МОСТ

Подо мною звенит река.
Мчится вдаль, как под дугою.
Левой, правою ногою
Упираюсь в берега.
Я смотрю всё время вниз.
Над рекою я повис.
А река всё мчится, мчится,
Огибает острова,
Отдохнуть бы, подлечиться, —
Закружилась голова.
Берегам кричу я: «Братцы,
Как бы в воду не сорваться,
От меня не уходите,
Крепче за ноги держите!»

ТЕЛЁНОК МАЛАДАЎ

Чуть рассвет взойдет над лесом,
Через поле, через луг
Я спешу к нему. Мой друг
Сладко дремлет под навесом.
Это маленький телёнок,
Он беспомощный, смешной,
Нет ни стати, ни силёнок,
Ну, совсем, совсем ручной.
«Здравствуй, Маладай!» — кричу,
Молоко даю из соски,
Он мычит, совсем как взрослый,
А поест — ходить учу,
День за днём растёт телёнок.
Стал проказничать со мной.
То лягнёт, как жеребёнок,
То боднёт меня спросонок, —
Вот тебе и нрав ручной!
Хоть безрогий, хоть комолый,
А прижмёт — летишь к стене.
Я обижусь — невесёлый —
Тихо тянется ко мне.
Загородка стала тесной,
Норовит удрать в поля.
Что подрос он — всем известно,
Но ведь с ним подрос и я!

ПОЖАР

В чаще леса на закате
Поднялся переполох.
В чаще леса на закате
Кто-то озеро поджжёг.
— Караул!
— Пожар!
— Беда!
Загорелась, полыхает,
Полыхает, не стихает
В нашем озере вода.

— Как же мы недосмотрели!
— Кто преступник?
— Чья вина?!
— Неужели, неужели
Озеро сгорит до дна?

— Посмелей! Огонь — осилим!
Хватит в чаще прокисать!
Эй, берёзы, эй, осины,
Ну-ка озеро спасать!

В бой с огнём
В одно мгновение
От берёз рванулись тени,
А за ними — в миг один —
Тени сосен и осин
Полетели, как на крыльях.
Тени озеро накрыли.
Полыхнув в последний раз,
Нехотя огонь погас.
Солнце хитро улыбнулось,
Солнце в тучи завернулось,
Словно в шёлковый халат.
Спать ложась, сказала солнце:
— Ну и ну! — сказала солнце,
— Чудаки! — сказала солнце, —
Это ж просто был закат!

ДЯТЕЛ

Ну что же ты, дятел,
Стучишь невпопад.
Быть может, ты спрятал
Таинственный клад,
Пришёл за богатством,
Да сбился с пути?
Тайга-то большая —
Попробуй найти!
Весь день ты хлопочешь,
Деревья долбя.
Должно быть, трещит
Голова у тебя?
Быть может, устал
От работы такой?
И есть ли надежда?
Иль нет никакой?
Все птицы как птицы;
То — песня, то — тишь,
А ты всё долбишь
И долбишь,
И долбишь.
Проверил сосну,
И осину, и ель...
Собрал бы ты, дятел
Большую артель.
Ударили б разом
В тайге без границ
Весёлые клювы
«Содружества птиц».
И солнце б ещё
Не коснулось земли,
Как клад твой заветный
Артелью б нашли.
И — поровну всем бы!
И — весело б так!

Ты, может, не хочешь
Делиться, чуждак?

КТО КОГО ГРЕЕТ?

Говорят,
Что шуба греет
В холода.
Говорят,
Что шапка греет.
Ерунда.
Вот лежат они
В углу
Четыре дня
И от холода озябли
Без меня.

Меховые рукавицы
Мне кричат:
— Наши пальцы,
Как железные
Стучат.
Ты нас на руки
Надень-ка поскорей.
Ты нас бедных,
Замороженных
Согрей.

Шапка беличья,
Промерзшая насквозь,
Говорит:
— Меня в беде моей
Не брось,
Ты надень меня,
Да только поживей,
Ты надвинь меня поглубже,
До бровей.

Я тебе, дружок,
Службу сослужу.
Да не медли же!
От холода

Дрррожу!

И, дыша морозным паром
Горячо,
Шуба просится:
— Накинь-ка на плечо.
Застегнись-ка,
Чтоб тепло не растерять.
И пойдём снежки на улице
швырять.

А расшитые
Овчинные унты
От отчаянья
Слезами залиты.
— Два унта, —
Они мне шепчут, —
Две ноги...
Ну да хватит разговоров,
Помоги!
Шуба крепкая, надёжная
На мне,
Рукавицы —
Подходящие
Вполне!

И унтам моим
Гулять не лень
Весь день.
Шапка беличья
Свалилась набекрень.
Им теперь
Любая стужа —
Не беда:
Им со мною
Не замёрзнуть
В холода!

СТРАННЫЕ БАРАШКИ

Как по озеру Аляты,
По воде по чистой
Шумно бегают ягнята
В шубках серебристых.
Я стою на берегу,
Где трава примята,
Но зазвать их не могу:
Не идут ягнята.

Одуванчиковый пух,
Пряный запах каши.
Два часа кричит пастух —
Не идут барашки.

Сколько здесь травы везде
Солнечной, духмяной,
А барашки — на воде.
Это очень странно.
Летний ветер, как пастух,
Тяжело промолвил:
— Ух! —
И прилёг устало.

И случилось чудо вдруг:
Вдруг ягнят не стало.
Я пошарил по кустам —
Не нашёл барашков там,
Да, на озере Аляты
Очень странные ягнята.

КАК НА МАЛЬЧИКА РАДНАЯ ОБИДЕЛИСЬ УНТЫ

Послушай-ка, родная,
Сливёшь неряхой ты?

На мальчика Радная
Обиделись унты.
Какое безобразие:
Унтам не угодил –
Весь день ходил по грязи,
Где сухо –
Обходил.
На мусорные кучи,
В промокшие кусты!
До вечера – замучил
Он новые унты.
Домой вернулся в восемь,
В постель, не моясь, лёг,
Унты же на ночь сбросил,
Не чистя, на порог.
Налипли глины комья
На бедные унты.
Не видел ни на ком я
Подобной срамоты.

А утром, как железо,
Засохла эта грязь.
Унты никак не лезут,
Морщинась и бугрясь.
И два часа промаясь,
А может, даже три,
Пошёл Радной, хромая,
Гулять на пустыри.

Несут мальчишку ноги
К ручью за тальником,
Вот лужа на дороге –
Радная – прямиком,
И тут-то, проклиная
Объятая мокроты,
Навеки на Радная
Обиделись унты.

— Зачем мы верно служим
Неряхе из нерях?
Нам лучше в этой луже,
Чем на его ногах.
Обиделись, вздохнули,
Сказали тихо: «Ох»
И тут же соскользнули
С его немытых ног.

Со злостью их тащил он,
По-доброму просил –
Они покрылись илом,
Они зарылись в ил.
И холодно и колко
Ему босым идти:
Жгут инея иголки,
И стёкла на пути.
Не жалко мне Радная.
Бредёт через кусты.

А у тебя, родная,
Почищены унты?

АЛЬПИНИСТЫ

Есть в Саянах альпинисты:
По тропинкам каменистым,
По крутым уступам круч
Добираются до туч.
Не имеют для страховки
Ни зацепов, ни верёвки,
Словно жизнь не дорога:
Как ловки они в движенье!

А всего-то снаряженья –
Лишь копыта да рога.
Ходят рядом с облаками,
Их касаются боками.
Быстроноги и легки, –
Им над пропастью не страшно
Делать смелые прыжки.

Среди скал шагают важно,
К водопою в полдень станом
Собираются бараны –
Там родник и свеж, и чист.
Я хочу к ним на свиданье,
Им хочу присвоить званье:
«Мастер спорта – альпинист».

Поэмэнүүр

ҮНШЭН САГААН БОТОГОН

Элһэн гублин нүжааг соо
Үншэрөө гэдэг жаа ботогон...
Сүүбэн гуринха шонодо
Хүсэгдэжэ баригдаад:
«Хүүгэм, хаанабши?
Хүүгэмни!
Хүлээ намайгаа, хүбүүмни!»
Эльгэн сооһоо үгэлһөөр,
Зүрхэн сооһоо ооголһоор
Эхэнь энэ дэлхэйтэй
Үүгэнэн, хүүгэнэн хахасаба.
Элһэн гублин тала дунда
Үншэрөөд ботогон үлөө нэн.
Огто ори гансаараа,
Онсо ганса амяараа
«Зүгэй зүбые барихам» гээд,
Зобооно даа ханаагаа.
«Эжыгээ бэдэржэ олохом» гээд,
Эрмэлзэнэ урагшаа.
Хоёр хара нүдэнһөөнь
Халуун нулимса мэлмэрнэ,
Тобшохон хоёр нүдэнһөөнь
Тоб-тоб нулимса дуһална.
Губи заха хизааргүй,
Губи харгы улашьегүй
Тойроод элһэн гүбээнүүд,
Тойроод ганга түнхэнүүд.
Үншэн ботогон үндыжэ,
Үнэрдэнэ хэбэртэй,
Эхын үнэр хамартань
Үзэгдэнэгүй баарһанда.
Дүрбэн нариихан хүл дээрээ
Дүүлеэд эгсэ бодошобо.
Һонордожо шэхээрээ

Һулаханшье һаа абяа хүлээнэ.
Эхын үүгэнээ дууланагүй,
Эхын үнэр абанагүй.
«Амидыханшье амитан хадаа
Арга мүрөө олохом даа...»
Хайшаа-яашаа хараашалаад,
Харгы зүргэ бэдэрнэ:
Харагдаха юумэ бэшэл даа,
Үзэгдэхэ юумэ үгы даа.
«Ядаһаншье сагтаа эжыгээ
Ябажа ошожо бэдэрхэм.
Ямаршье хэсүү байгаашье һаань,
Яашье оложо үзэхэмни»
Үншөө иигэжэ бодоно даа,
Эжын хүбүүн зорино даа.
Бүтүү зүглөөд ябана даа,
Бүдэрөөдшье, унаадшье абана даа.
Үншэрһэн жаа тэмээхэн
Үргэлжэлүүлнэ харгыгаа.
Элһэн түрүүень элээлнэ.
Үлдэһэн, тураһан ботогон
Үл залгахаа һаанашье һаа,
Үзүүртэйхэншье ногоое
Үзэнэгүй даа нүдэндөө.
Уһанай дуһал олдоногүй,
Ууралайшье бааяха үзэгдэнэгүй.
Тулиһан ботогон замшана,
Түрэхэн эхээ бэдэрнэ.
Шэхэнэйнгээ үзүүр һонордуулна,
Нүдэнэйнгөө гал хурсадхана:
Дуудахыень дуулажал ядана,
Ооглохыень ойлгожол ядана.
Уйлажа, уйдажа ботогон
Унаадшье, бодоодшье абана.
Урагшаал баарһан замшана.
Түрэхэн эхын дүрсэ
Түрэнхэй даа тархи соонь.
Энхэрэг эхын дүрсэ
Эльгэ сээжэ, зүрхэн соонь.
Золоо алдаһан ботогомной,

Зобожо ябаһан баарһамнай
Алтай дайда хүрэбэ даа.
Агаараарнь амилна,
Аршаан булагһаань ундална.
Амтата ногооень үмхэнэ,
Арын ногоо ногоогоор
Амта абажа хооллобо,
Уһан горхо булагһаань
Ундаа ботогон харяаба.
Үншэн ботогон тэнхээ абаад,
Үргэлжэлүүлбэ мүр замаа.
Шэбэд гэхэн абяанда
Шэхээ табина үншөөдэй.
Һабид гэхэн абяае
Һанаа даран шагнана,
Эхын абяа хүлеэнэ.
Алтай дабаае дабаба даа –
Ара таладаа үлөөбэ.
Эсэшэһэн ботогоодой
Элһэ эсхэжэ ябана даа.
Тулишаһан үншөөдэй
Талын утые ахина даа.
Яба ябаһаар ядуухай,
Зобо зобоһоор зобоодой
Хангай хүрэжэ ерэбэ даа.
Хоолтой орондо оробо даа.
Зориһондоол хүрэнэгүй,
Бэдэрһэнээл олоногүй.
Эхын абяан дуулданагүй,
Эхын түһөө үзэгдэнэгүй.
Хаба шэнээ абанхай,
Хангай дайдые орхибо.
Губи сагаан талые
Гаталхаяа зорибо.
Гурба дэлхэйе эрьехэ
Гунан хүрса бодолтой,
Үншөө дабхижа ябана даа,
Эхээл олохо һанаатай.
Борсогор ботогон урдаханаа
Болгоожо юумэ анжарба гү?

«Эжы!» – гэжэ үгэлдэхэнь
Үлэгшэн шоно бодошобо,
Урдань тодоод һуушаба.
Урал амаа долёоно,
Һоёо шүдээе хурсадхана.
Ботогон урдаһаань ошоно,
Ботогон намтараа номноно.
Үншэн амитанай нюдэнһөө
Уһа нулимса мэлмэрнэ.
Хүгшэн шоно хүзүүнһэнь
Хөөрхэнөөр хазажа зууба даа.
«Арьяатанай аманда
Орооб», – гэбэ ботогомнай.
Арьяатанай сэдхэлдэ
Амин хайра байха юм байна.
Хорото амитанай зүрхэндэ
Харам хайра байха юм байна.
Талын нэгэ һужаагта
Тобойходоно һэеы гэр.
Үншэн ботогые амидыгаар
Айлда шоно асарба,
Араатаниие ажаглаад,
Айлай нохой хусаба.
Һуултые хаража абаад,
Һухирөө табиба айлайхид.
Хүгшэн шоно шугы руу
Харайн гүйжэ орошобо.
Эзэн баабай газашаа
Эрын түргөөр гараба даа.
Тээ тэрээхэн добо дээрэ
Тэмээнэй хүбүүе хараба даа.
Дүтэ ошоод үзэхэдэнь,
Дүрбэн хүлэйн туруунууд
Элэшэһэнээр үзэгдэбэ.
Тураһан, арай амидыхан
Тэмээнэй ботогон хэбтэбэ.
Хоёр һулмы нюдэнһөөнь
Тобогор нулимса гоожонхой.
Хоёр һулмы нюдэнһөөнь
Хомороор нулимса дуһанхай.

Айлай эзэн ботогыг
Абажа гэртээ ерэбэ даа.
Хашаа соогоо оруулжа,
Халуун сайгаар угжаба.
Эсэһэн тулиһан ботогыг
Эльбэжэ байгаад хооллуулба.
Үншэн сагаан ботогыг
Энхэржэ байгаад дуулаба:
«Элһэн гүбиин дунда гээ лэ
Үншэн сагаан ботогохон
Эхэһээ ори гансаараа
Үлөөд баарһан ябана гээ лэ.
Утын харгыда уйдана,
Үншэн ботогон уйлана,
Харахан хоёр нюдэнһөөнь
Халуун нулимса мэлмэрнэ.
Үншэн сагаан ботогохон
Үбэр Алтай хүрэбэ гээ лэ –
Эхын мүрье үзэгнэгүйл,
Эхын абяае абанагүйл.
Хайрата үншэн ботогохон
Хангайн хормой хүрэбэ гээ лэ,
Хотон байра олобо гээ лэ,
Хагда ногоондо бэлшэнэ гээ лэ».

НАШАН ШУБУУН

Эртэ урдын сагта гээл,
Элдин сагаан талада гээл,
Эрэ нашан түрөө һэн.
Эрбэд солбон үдөө һэн.
Үдэ далияа ургуулаад,
Үүлэн дээгүүр элидэг гээл.
Үбсүү сээжээ бэхижүүлээд,
Үндэр замби зоридог гээл.
Дороһоо нашаниие харахада,
Долоон унгөөр яларна.
Дээрэһэнь шубууе гэтэхэдэ,
Дүлэ туяа бадарна.
Далияа нашанай дэбихэдэнь,
Дуун хүгжэм зэдэлнэ.
Өөдөө орьёлжо гарахадань,
Үдэнүүдын гэрэлтэнэ.
Үдэн бүхэниинь бэшэгтэй,
Үгэ домог шүлэгтэй,
Иимэ абьяас бэлигтэй
Элдин хубитай шубуун гээл.
Далитай үдэтэй амитад соо
Дайралдаагүй даа, юрэдөө.
Эрэ хонгор нашанда
Элээ шубууд обтоогүй.
Бүргэс түргөөр ниидэхэдэнь
Бүргэдүүдшье баясаагүй –
Дэлисэ гээшэнь үргэн даа,
Һэбисэ гээшэнь түргэн даа.

Шуран шанга далаараа
Шууяса дээшээ орьёлдог,
Шулуун хатуу бэээрээ
Шанха доошоо шургадаг.
Харсаганууд хара һанажа,
Хоро шараа бусална.
Бүргэдүүд хороо дүүрэжэ,
Бүтэжэ хахажа бүглэрнэ.

Элээ шүбүүд эбдүүсэжэ,
Эльгэ сүхалаа эһээнэ.
«Һайзгайрхыень үзүүлэе,
Һайрхахыень харуулая!»
Хара бодолоо худхана.
Хорото һанаа удхана,
«Нашан хонгор шүбүүнай
Наһыень бараха», – гэлдэбэ.
Тойроод абахаа һэдэбэ даа,
Тама руу хаяхаа шиидэбэ даа.
Үндэртэ нашан ниидэнэ,
Үүлэн дээгүүр хиидэнэ.
Зэлэ татана даляараа,
Зэдэлээ табина дуугаараа.
Харсага, элээ, бүргэдүүд
Хархис шүбүүд хамтарба.
Үүлэн шэнги харлаһаар,
Үндэр өөдэ дүүлибэд.
Нашан тэдэнээр наншалдаба,
Нашан тэдэнээр тоншолдобо.
Тэдэнэй заримань шархатаба,
Тэнсэлдэхээшье ядарба.
Нюдээ тэһэ тоншуулба,
Далияа таһа хазуулба.

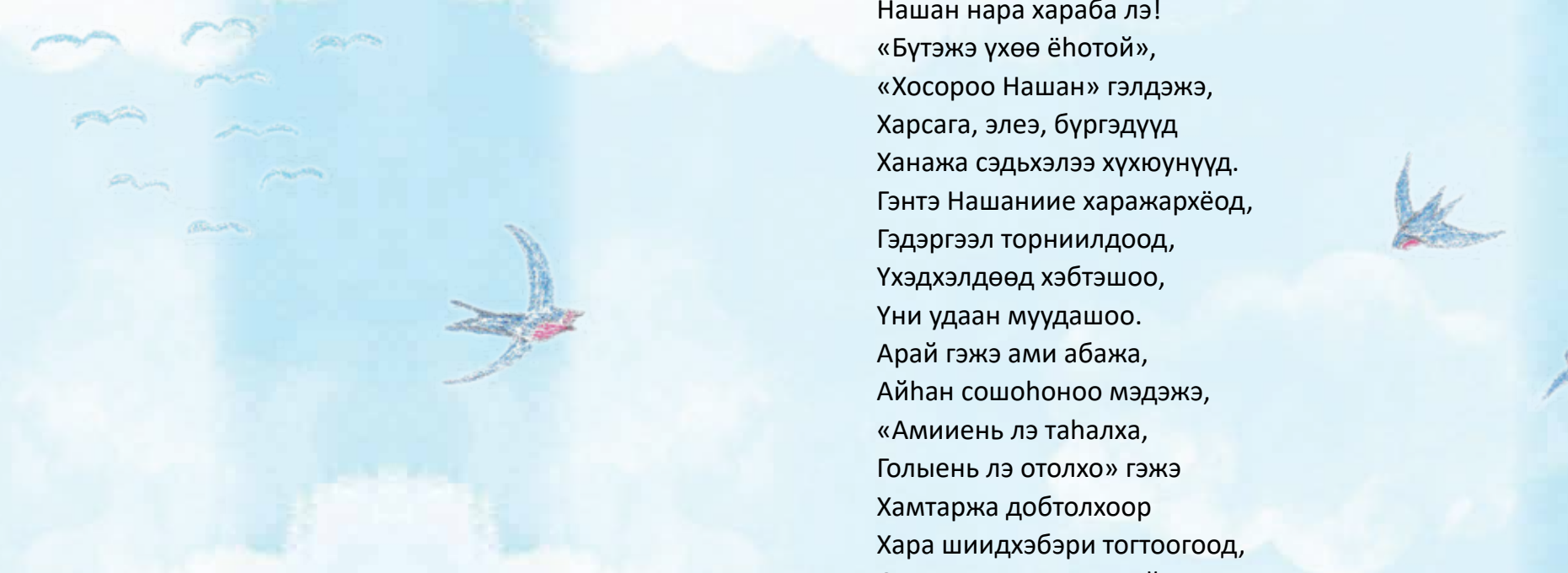
Дахид дайсад довтолбо,
Хашажа, хаажа захиалба.
Олон тоото дайсадта
Олзонь боложо абтаба.
Нашан ори гансаараа,
Нашан омог зангаараа.
Зэдэлээ дуунһаань зэбүүрнэд,
Зэрлиг шүбүүд эндүүрнэд.
Үндэртэ элидэг шүбүүнай
Үдэнүүдыень ходолнод.
Дэбюулнэгүй далииень,
Һэбюулнэгүй һүүлыень.
Нарин урин дуутай
Нашан гоё шүбүүнай
Үнгэ толониинь унтарба,

Үгэ шүлэгынь замхаба.
Нашанай хүсэн һуларба,
Нашанай нюдэн гажарба.
Хархис шүбүүд хамтаржа,
Хара тамын оёорто,
Хабхар балай хабшууда
Хаяба Нашаниие галзууржа.
Хоёр далияа хухалба,
Хоёр хүлөө нугалба.
Нашан балай хабхарта
Наранай туяа харанагүй,
Нашан тамын оёорто
Дэлхэйн хангал үндэнэгүй.
«Үе наһам таһархань,
Үхэхэ сагни ойртобо,
Дуумни дууһаба» гээд гэмшэнэ.

Дуһал нёлбоһод мэлмэрнэ,
Далияа дэбээд туршана,
Дүүлижэ бодоод үзэнэ.
Далинь үгыень дууланагүй,
Хүсэлынь хүсэ үгэнэгүй.
«Бүхы хүсээ суглуулжа,
Булжамуур нүхэрөө дуудахам».
Нашан хурсаар хашхарба:
«Наашаа, нүхэр булжуухай,
Намаяа абарыш, шүбүүхай!»
Харанхы сооһоо хашхархань
Холуур таража сууряатаба.
Бүтүү сооһоо дуудаһыень
Булжамуур тодоор дуулаба:
«Нашан хаанаб? Хайшан гээб?
Нашамни юундэ гэмтээб?»
Гайхан, тагнан элинэ даа,
Гайхалаа баража ядана даа.
«Аюулта муухай тамыень
Олохом», – гэжэ бэдэрнэ.
«Үхэлэйн муухай газарые
Үзэхэм» – гэжэ бэдэрнэ.
Ниидэһээр, элиһээр булжуухай

Нүхэн тамыень олобо,
Нүхэрөө тэндэнь анжарба,
Нашанай абяа анхарба.
Борсойшоһон Нашаниие,
Доройтошоһон шубууе
Болгоожо абаба булжамуур,
Баталба ушарынь жэнгинүүр.
Мүнхын хара уһые,
Мүнхэ арюун аршааниие
Бэдэржэ ошобо булжамуур,
Олохоо зорибо жэнгинүүр.
Агаарта дуугаа адхана,
Аян замаа ахина даа.
Адагтай уулын оройдо
Арай гэжэ хүрэбэ даа.
Мүнхын амидаралта аршааниие
Мүргэжэ байгаад балгаба даа,
Мүнхын мүндэлһэн уһые
Түшэжэ байгаад абаба даа.
Эсэнэн борохон булжамуур
Элинэ эрлиг тама дэгүүр,
Хүндэтэ нүхэрөө анжарба,
Хүлээжэ хэбтэһыень мэдэрбэ.
Абажа ерэнэн уһаяа
Адхаба хара тама руу.
Нашанай далиие норгообо,
Нашанай бээдэ шэнгээбэ.
Үглөө бүхэндэ булжамуур
Үхэлэй хара тама дээгүүр
Элинэ, дуушан жэнгинүүр
Эдэгэжэ байһан нүхэртөө
Эм домоо сасана,
Иигэжэл туһа хүргэнэ,
Иигэжэл найдал асарна,
Эдэгэжэ абахыень мүргэнэ.
Нашан далияа бэхижүүлбэ,
Нашан үдээ ургуулба.
Нашан дэбибэ далаяараа,
Ниидэхэл байха тухаараа.

Дүүлижэ дэбээд түршаба,
Дээшээ агаарта гарашаба.
Нашан тамаһаа гараба лэ!
Нашан нара хараба лэ!
«Бүтэжэ үхөө ёһотой»,
«Хосороо Нашан» гэлдэжэ,
Харсага, элээ, бүргэдүүд
Ханажа сэдхэлээ хүхюунүүд.
Гэнтэ Нашаниие харажархёод,
Гэдэргээл торниилдоод,
Үхэдхэлдөөд хэбтэшоо,
Үни удаан муудашоо.
Арай гэжэ ами абажа,
Айһан сошоһоноо мэдэжэ,
«Амииень лэ таһалха,
Голыень лэ отолхо» гэжэ
Хамтаржа довтолхоор
Хара шиидхэбэри тогтоогоод,
Өөдөө ниидэхэ гэхэтэйгээ
Эрьелдэжэ унашабад.
Дахин дүүлихэ гэхэтэйгээ
Далияа дэбихээ болишобод.
Нашанай һубаһа үдэнүүдһээ
Нангин шэдитэ дуун-шүлэгүүд
Нарин хурсаар яларна,
Надхама элшээр бадарна.
Хархис муухай шубуудай
Хаба хүсэниинь һуларна,
Араата муухай далитанай
Амин сээжэнь хаагдана.

Хара һанаата шубуудай
Хорото нюдэниинь унтарна.
Хэрзэгы шонхор шубуудай
Хүсэл һаналынь бутарна.
Харахаа тэдэнэр болишоно,
Хадхаад газар унашана.
Дуушан Нашанай далаяараа
Дэбихэ бүринь дуулдана:
«Үнэн гээшэ үндэр юм,

Худал гээшэ набтар юм.
Хара боро сэдхэлтэн
Хангайн үндэртэ хүрэдэггүй.
Сагаан ягаан наанаан
Сэбдэг сэгээндэ хүрэдэг юм».
Амья абаан Нашамнай
Алтан үдэ ургуулба.
Шэнэ үнэнүүдэй дээгүүрнь
Шүлэг-дуунууд бэшэгдэбэ.
Дэлхэйн шубууд шүлэгүүдыень
Дурандаа урмашан уншана.
Дайдын амитад тэдэниень
Дабтан дабтан сээжэлдэнэ.
Дэбин нэбин даляараа,
Дээгүүр ниидэжэ дуугаараа
«Урагшаа!» – гэжэ уряална,
«Дээшээ!» – гэжэ дуудана.
Нашан шубуун ниидэнэ,
Наранда хүрэхөөр шиидэнэ.

ДОНОУ ДОНГОР ХОЁР

Табан хушуу хүрэг малынь
Талмай талаар миралтана,
Толгойлогшо дүнэн бухань
Тииргэн хүрэжэ зохорно.
Һүүлынь болоһон үхэр бурууд
Һуриһөө гаража һубарина.
Табан хараанай харгы дахажа,
Таһалдангүй һубарилдана,
Зунай эхиин абья абажа,
Зуһалан тээшэ зорино.
Олон хүрэг адуу малтай,
Ори гансахан басагатай
Доной баян, Донгор «хатан» –
Домогтойхон айл бүлэтэн.
Аза даруу абаритай,
Арюун сэбэр шарайтай
Доной баянай басаган гээл,
Донгор эхэтэй дангина гээл.
Нахис-хотос ябахадаа
Набша сэсэг ургуулдаг,
Хотос-нахис ябахадаа
Хони ямаа мааруулдаг.
Абхайн тухай алдар суу
Арын дайдаар таранхай,
Дүүхэйн тухай зугаа дуун
Дүрбэн зүгөөр зэдэлэнхэй.
Бата баатар хүбүүдэй
Бараа хараанда абтанхай,
Бүхэ мэргэн хүбүүдэй
Бүлгяа зүрхыень эзэлэнхэй.

Аржаан абхайн анхаралда
Али мэргэн абтахаб?
Хүүхэн дүүхэйн дэмбэрэлдэ
Хэнэй хүбүүн хүртэхэб?..
Барилдаанай лаб бүхэнь,
Харбалдаанай мэргэниинь,

Урилдаанай хурданиинь,
Мүрысөөнэй хүйхэрынь –
Хэнэй хүбүүн амжахаб,
Хэнэй үри булихал хаб?
Зууршалжа ерэнэн хүбүүдхээ
Зохид бэрхэнь илгарба –
Уда Занха нютагһаа
Урбайн Далбаан шалгарба.
Улад зоной нюдэндэ
Урмашаһандал үзэгдэбэ,
Нютаг зоной нюдэндэ
Нэнгүү зохидоор харагдаба.
Хуримай хаһа хороогдобо,
Түрын болзор тогтоогдобо.
Нютагай басагад, хүбүүд лэ
Нүхэр хани басагантаяа
Хахасаха, үдэшэхэ гэлдэбэ,
Эдир залуу үе сагаа
Һанаха, дурдаха гэлсэбэ.
Үдэшэлгын зугаа захиалба,
Хахасалгын заншал забдаба.
Ахашье, дүүшье, үетэниинь
Аржаан абхайе амаршалан,
Аза жаргал үреэбэ,
Үгэ зугаа дэлгэбэ.

Үүсхэл наадан үргэлжэлбэ,
Үүрэй сайтар үнгэрбэ.
Найр зугаа наярба,
Нара гараса зэдэлбэ,
Аржаанда ээлжээ хүрэбэ гээл –
Аханар дүүнэрээ уриха гээл.
Доной Донгор хоёрой
Дун сагаан хүүхэниинь
Гэртээ нүхэдөө оруулба,
Гүйдэл дундаа хүндэлбэ.
Доной эсэгэ, Донгор эхэнь
Дэмнэн хүүхээ «дэмжэбэ»
Яһан хэдэргэ ямаагаа
Яаран түргөөр алаба даа,

Ялайха сайхагүй мяхаараа
Ерэнэн айлшадые хүндэлбэ.
Зугаа наадан зэдэлбэ,
Захяа үреэл зүбшэгдэбэ,
Духаряа дээжэ андалдаан,
Дуунай хонгёо хангюурдаан...
Олон хани нүхэдөөрөө
Аржаан дүүхэй хахасаба.
Үдэшэлгэ иигэжэ үнгэрөөд,
Үйлэтэ зүйл захиалба.
Яһан хэдэргэ ямаагаар
Ерэнэн нүхэдөө хүндэлүүлээд,
Эшэнэн, сошоһон, гутаһандаа,
Эсэгэ эхэдээ гомдоһондоо
Үрүү дурүү хаража,
Үйлахын ехээр уйлаба лэ.
Бүрүү тээшээ хаража,
Бархирхын ехээр бархирба лэ.

Эһээбэ даа эшэнэнээ,
Гашалгаба гутаһанаа.
Гай галзуу гаргахаар,
Үйлэ гай үүсхэхээр
Булгилуулба зүрхээ,
Буһалгаалба сэдхэлээ.
Огторгойдо мүргэжэ,
Оньюо шэди ойлгобо.
Тэнгэридэ түшэжэ,
Тодхор эльбэдэ хүртэбэ.
Хорёо соохи хонидыень
Хабхар һүниин тэг дунда
Талада гаргажа тарааба –
Тодхорто үүсхэл үнагааба.
Тараһан гараһан хони ямаад
Түһөө зүһээ хүбилгаад,
Ан гүрөөһэд болошобо,
Ой рүү зугадаад ябашаба.
Адуу моридые гаргажа,
Арын тайга руу үлдэбэ.
Таран сасуу тайга соо

Таража тэдэнь талииба.
Үүрэй сайхын хирэдэ,
Үглөө болохын тэндэ
Үнгэ зүһэээ хүбилгажа,
Арбай эбэр үргүүлжа,
Ангай дүрсэ абажа,
Хандагай боложо харайлдаба.
Үхэр малай хүрэгые
Үргэн талаар тэдэниень
Үлдэжэ гаргаад тарааба.

Үүсхэл шэдиен оруулаад,
Буга ногоон болгожо,
Баруун зудаар шэглэбэ.
Найман ханатай булгаанаар
Найма-арбан бүлүүрээр
Дэбэржэ байһан хүрэнгэ
Дүүһан газаа гаргаба,
Баруун хойто хонхог руу
Бултыень лэ адхаба.
Байд гээд лэ харахадань
Бүшхаран дошхорон долгилжо,
Сагаан сайдам нуур боложо,
Сайбалзажа үзэгдэбэ.
Ами хүлдэ бэээрээ
Аржаан дүүхэй хүбилба:
Альганда багтах шүбүүхай
Алтан гургалдай болобо.
Доной Донгор хоёрой
Досоонь уйтараад, унтаж ядан
Газаа гаража ошобо даа,
Гайтай уршаг үзэбэ даа.
Хорёо тээшээ харахадань
Хорёонь хоонон байба даа.
Басагаа бэдэрээд үзэхэдэнь:
«Баабайн хайра, ийбиин хайра,
Ори гансаяа мартаарайт,
Уйлажа дуулажа ябаарайт» гэн,
Гургалдай болоһон басаганиинь
Гуниглан уйлажа һууба даа.

Хайшаа яшаа харахадань,
Хара тайгын хажуугаар,
Хангай тайгын хабшуугаар
Хандагай, буга, гүрөөһэд
Харайлдана, тоглоно.
Баян Доной Донгор хоёр
Байра дээрээ зогсообо.
Уршаг удаһан эдэ хоёр
Уйлаһаар, дуулаһаар үлэшэбэ.
Домог түүхын үндэһэн
Доной Донгор хоёрһоо
Уршагта ушар удаһан
Урмаа алдаһан хоёрһоо:
Үйлын эхин иимэ юм даа.
Зүйлын зүйдэл энэ юм даа:
Доной Донгор хоёройдо
Долоон Үбгэд үржүүлба.
Түрүүшын тогооной дээжэдэ
Түүхэ домог зорюулба.
Урданай уран дуу зугаа
Уянгалжа бариба гээл.
Үндэр Бүрхата мундаргаа
Үреэжэ магтажа байба гээл.
Уг гарбал халаагаа
Үе үеэрнь тоолобо гээл.
Домог баяр зугаадань
Дураа бууба гэрэй эзэд.
Гурбан маралай орохотой,
Гэгээрхэ үеын ерэхэтэй
Донгор урмаа хухарба,
Долоон Үбгэдтэ зэбүүрбэ.
Сухалаа хүрэжэ ганирба,
Уураа хүрэжэ үлхайрба.

Дэлюун дэлгэр дэлхэйдэ
Дэбхэрһэншүү аашалба,
Халюун хабтагай дэлхэйдэ
Хатарһаншүү хаагалба.
Гани галзуунь гаараба,
Гайхажа үбгэд газашалба,

Нааша саашаа харалсаад,
Наһатай үбгэд талииба –
Гэр тээшээ гэшхэлбэд,
Айл тээшээ алхалбад.
Газарай ганида тоолууланхаар,
Гайда зайда гаргууланхаар,
Эшэхын ехээр эшэнхэндээ,
Гутахын ехээр гутаһандаа
Үлгэн дэлхэе орхихоёо,
Өөдөө дээшээ дэгдэхээ
Үбгэд өөртөө хэлсэбэ,
Үбгэд тогтоол эсхэбэ,
Дээдэ замбида дэгдэбэ,
Дэлхэй түбитэй хахасаба.
Огторгойн одото орондо
Орожо Үбгэд һуурижаба.
Тэнгэрийн мүшэдэй оёдолдо
Түбынь болоод байрлашаба.
Долоон Үбгэд домогтой,
Долоон Үбгэд мүргэлтэй.
Заршам заяа түшэгтэй
Зондоо адис хүргэлтэй.
Долоон Үбгэд иимэ түүхэтэй бэлэй.

ҮНЭГЭНЭҮ ҮҮСХЭЛ

Тайгын табан бэрхэшүүл
Тальян дээрэ уулзаба,
Үнэгэн тэндэнь ушаржа,
Үнгэ бүрийн шэлнүүдые,
Үбэр сооһоо гаргаба.
Шэнэхэн гоё шэлнүүднээ
Шэлэжэ нэгын нюдэндөө
Зүүгээд, удаан харана ха,
Угаа ехээр магтана ха.

Баабгайда бэлэглээд,
Шонодо шэлээд зүүлгэбэ.
Шандаганда харуулба,
Шэлүүхэндэ барюулба.
Һайрхана даа шэлнүүдээ,
һанаа зүрхынь буляаба.
«Һаргаахаб даа нудыень,
Һамараахаб даа тархиень.
Наадалхаб даа садатараа,
Энеэхэб даа эсэтэрээ», –
Угааш ехэ нүгэлтэй
Үнэгэн иимэ бодолтой.
Зүүбэ Шоно нюдэндөө
Зохидоор шэлынь үзэгдөө.
Үнэгы шэртээд харахадань,
Баабгайн зэргээр бархайна,
Заан шэнги зантайна.
Шэл зүүхэн Шономнай
һүүлээ хойноо хабшуулаад,
һүүдэр барижа һуушаба даа.
Гэлиб-галиб гэхэсэгээн,
Сухариба ха гэдэргээ.

Баабгай бардамаар аашалба,
Шамдуухан хараашалба.
Үнэгэн тээшэ хүлээхэдэнь,
Үшөө томоор үзэгдэнэ:

Арсаланһаа аюултай
Айдаһа хүрэмөөр харагдаа.
«Бажуулгахам» гэнэндэл,
Баабгай барагад гэбэл даа,
Һүрхэй ябаһан Бартахи
Һүрдэшэһэн һуунал даа.
Шэлдэ дуратай Шэлүүһэн
Шэртээд абана шамдуухан:
— Ай! Тадхай!
Арзагар муухай! —
Абья алдаба айһандаа,
Атагад гэбэ сошоһондоо.
Үйлэ татаһан Үнэгэн
Уула шэнгээр үзэгдөө:
Һалганаба даа Шэлүүһэн,
Һүрдэбэ даа ядуухан.
Һүнэһөө гарахань баатай
Шэлдэн улаан шэнэһэн өөдэ
Шуумайба даа шамдуухан.

Эльгээр дүүрэн энеэдэтэй,
Зүрхөөр дүүрэн зугаатай
Урматайхан Үнэгэмнай
Үрзэгэр һүүлээ шарбаба,
Шэл бариһан шандаганда
Шомшорон иигэжэ хандаба:
«Холые ходор харахаш даа,
Мэхэшэдые мэдэхэш даа,
Тагнуулшадые танихаш,
Амья сагтань абархаш».
Шэлынь баряад Шандаган
Шэгээшье хубилганагүй,
Талын шара Үнэгы
Тоожошье үгэнэгүй.
Үнэгэн хээтэй үрзыбэ,
Хэмһээ гадуур хүрхыбэ,
Шүдөө хабиран шангарба,
Захиран байжа зангалба:
«Намае хараһаар һарсайхаш,
Танин сасуу тарзайхаш!»

Шандаган дары альгадаба даа,
Үнэгэн унан алдаба даа.
Мэхэшыень иигэжэ мэдэрүүлбэ,
Үүсхэл аашыень элирүүлбэ
Шэн зоригтой
Шанал ехэтэй Шандаган.
Мэхэлүүлһэн Шоные,
Гохолуулһан Баабгайе
Шэнэһэн дээрэхи Шэлүүһые
Голынь гараса наадалба,
Эльгээ бүтэсэ энеэбэ
Баабгай, Шоно, Шэлүүһэн
Баһуулһанаа баталжа,
Мэдэлүүлһэнээ мэдэжэ,
Үнэгы эндэнь үрэхихөөр,
Мэхэшые мэтэр залгихаар
Һоёо шүдээ ёдойлгоо,
Араан шүдээ арзайлгаа...

«Мэхэлһэмни мэдэгдээ,
Гохолһомни гологдоо», —
Гэжэ Үнэгэн гэмшэбэ,
«Гом» гэжэ гоншобо,
Халба һүрэжэ хажуушаа
Бүргэс гэбэ баруушаа.

АНГААХАЙНУУД

Хон-хон! Хон-хон! –
Хонхын абяан жэнгирбэ.
Ангаахайнууд алхалба,
Абяан тээшэ гэшхэлбэ.
Бэлэн байнад бултандаа,
Бэхи бүдүүн барандаа.
Аяншалжа ошохо гээд,
Аласай долые дабаха гээд,
Хурса зориг табинхай,
Хатуу хүсэлэндэ абтанхай.
Алас холын орондо
Алтан таряан ургадаг,
Алтаар ороонон мүнгэлдэг,
Арад зониие баяжуулдаг.
Тэрэ орооно оложо абахаа,
Тарижа таряа үргүүлхаа,
Түрэл тоонто нютагаа
Тоогүй баян болгуулхаа
Ангаахайнууд зорёо юм,
Дальбараанууд бодоо юм.
Зэбсэг тоногоо абанхай,
Зэнээд, зорёо ябаба ха.
Холын замые баринхай,
Холбоо бүлэг болонхой,
Арбаад аха дүү ангаахай
Алас замда гаранхай.
Гэшхэлбэд даа гэмгүйгөөр,
Алхалбад даа айнгүйгөөр.
Дуугаа татана эршэтэйгээр
Дорьбоон тарана дэлхэйгээр.
Ябажал ябанад яналхан,
Дабажал ябанад дорюухан.
Яһаншье, шулууншье харгыгаар,
Янданшье намаг бута займагаар,
Аглаг түрэл нютагнаа
Ангаахайнууд холодобо.
Хүнэй хүнды орондо

Хүрэжэ ерэбэд нуганатан,
Харсагын орон буужа ерэбэ,
Хархис далитанай дайда хүрэбэ.
Хаанаһаа абахабши, хара һалхин
Хара тооно тунааба.
Харанхые хаха зураад,
Харсага һабараа һарайлгаад,
Шургажа оробо замшадта,
Шунажа ерэбэ аяншадта
Хамажа тэдэниие барихаараа,
Хам бажуухаа һабараараа.
Ангаахайнууд халба хүрөөд,
Арьял модоной саана ороод,
Һалганалдажа байнад даа,
Һүнэнөө табин алдаба даа.
Дахин харсага добтолбо,
Һабарнуудаа задалба.
Даб-даб нэбинэ далаяараа,
Тоб-тоб гүүлэнэ хоншоороо.
Ангаахайнууд аргаа ядажа,
Абажа ябаһан тулгуурнуудаараа
Харсагын нюдэ хадхаба,
Хорин дэльбэ далаяараа
Хоротон шубууе альгадаба.
Харсага халба хүрөөд лэ
Хоро шараяа бусалгаад,
Дахин шургаад оробо даа,
Дальбараануудта добтолбо даа,
Нэгэнэйн гүяые хахалба,
Нүгөөдэнэйн толгойе тоншобо
Һабартаа нэгыень адхаһан аад,
Һамараа гү даа, алдаба даа.
Тулгуурнуудаар толгой руунь
Тон байса буулгаба,
Нэгэдээд хүсөө нуганатан
Намнаба саашань дайсаниие.
Ангаахайнууд хамтадаа
Арьяатан дайсанда абтабагүй,
Амияа нэгэнииньшье табибагүй,
Аюулта байлдаанда илаба даа –

Эблэнэн хүсэн энэл даа,
Хамтын хаба харагдаа.
Харсага хооноор үлэнэндөө
Хоро шараа бусална,
Хурсадажа хоншоороо
Хайр шулуунда бүлюүдэнэ,
Холбоо нэгэтэй нугаһатан
Харсагын оронтой хахасаба.
Аян замаа үргэлжэлүүлэн
Аласые зорин ябашаба.
Шархатай нэгэ ангаахайнь
Шэрэнэ хүлөө арайхан,
Толгойдоо шархатай нүгөөдэнь
Таһараад ябана бэшэннээ.
Элүүр энхэ нүхэдынь
Аргаа ядаһан ханинараа
Аршаан булагаар угаанад,
Сагаан дали ногоогоор
Шархыень орёожо жэгнэнэ.
Ангаахайнууд ами золдоо
Африкаһаа ябаһан Айболидтай
Аян замда уулзаба,
Амаа хаха баясаба.
Шархатаһан дүүнэртэнь
Шадал аргаа хэрэглээд,
Эм домоор эмшэлбэ,
Элүүр энхэ болгобо.
Эсэгэ баабай Айболит
Эхэ нютагаа шэглэбэ.
Амараад бага саг нугаһатан
Аян замдаа саашалба.
Гэшхэ гэшхэлһээр,
Алха алхалһаар,
Холын харгые хорооно,
Аласай замые ахяана.
Ангаахайнууд – аха дүүнэр –
Арбан хургандал адли,
Нэгэ ами наһатайдал
Нэгэдэжэ эбээ замшана.
Арбан аха дүү ангаахай

Ондoo орон орожо ерэбэ.
Хүйтэн орон хүрэжэ ерэбэ –
Хүйтөөр тэндэһээ амиланхай.
Үдхэн манан үргэлжэ,
Энэ орондо тунаба.
Юушые харахын аргагүй,
Ялайха сайханьшые үзэгдэнэгүй.
Дальбараанууд энэ дандаа
Дааража, бээрэжэ эхилбэ,
Далинуудаараа хушалдана,
Амисхалаараа дулаасана:
Бээрэнэнээ гэдхээнэ,
Даараһанаа хүлшөөнэ.
Хара маные хайшан гээд
Ходолжо гарахаа хэлсэнэ,
Галзуу буурал маные
Гаталхаяа зүбшэлдэнэ.
Манан дэгдэжэ эхилбэ,
Манан дээгүүр дэбэрбэ,
Үүлэн боложо үдхэрбэ,
Үймөөн боложо захалба.
Бороо хура адхарба,
Аадар мүндэр аашалба.
Уһан далай үргэлжэ,
Урдаба үер боложо,
Уршагта ороһон нугаһатан,
Үйлэдэ ороһон аяншан
Уһан тээшэ гүйлдэбэ,
Үер тээшэ шэглэбэ.
Ульгам тамараад ябашаба,
Уруудажа замшаба.
Уршагта хара маные,
Үймөөтэ аадар хурые,
Уурал буурал орониие
Орхёод нугаһад ябашаба,
Аюул гэмтэй хахасаба.
Саашаа тамаран ошоходонь,
Сагаан нуурнууд ялайна,
Үер тиишэ шүдхана,
Уһаар нуурнууд билтарна.

Нуурай уһан сэнхиинээ,
Нугаһатан тамараад талиина,
Аюул гаталаад,
Баарһад бага амарна.
Ууланууд тойроод зэнхынэ,
Сагаан далитай сахалинууд
Сайбалзаһаар элинхэй,
Сэнгэжэ байһан далитанда
Баярай абяа үгэнхэй.
Замаа саашань залгахаа,
Харгы улаяа залгуулхаа
Ангаахайнууд хандаба,
Аша туһа гуйба даа.
Ангаахайнуудые анхараад,
Ахмад сахали үгэлбэ,
Аян замынь заажа үгэбэ,
Харгы мұрыень харуулба.
Аян замай хүшэртэ
Ангаахайнууд бэхижэбэ,
Дэльбэ далияа үргүүлба
Дорюужаба, зоригжобо.
Дайдын захада хүрэхее,
Далан дабаа дабахаяа
Далитан зориггоо эдлэнэ.
Далидаа найдана нугаһатан,
Эбтээ этигэнэ аяншад.
Амияа нэгэдээд, хабаяа холбоод,
Дүүлин дэлибэ далинуудаа,
Дээшээ ниидэбэ дахалдаад.
Эблэрхэдээ – эршэтэй,
Нэгэдэхэдээ – нэл хүсэтэй.
Тайга дээгүүр ниидэнэ,
Ууланууд дээгүүр элинэ,
Тэнгэри доогуур тэгүүлнэ,
Үүлэн дээгүүр бушуулна.
Далан дабаа, далан хараа
Дабажа гараба дальбараанууд
Зорижо ерэнэн дайдаяа
Золгожо байна нугаһатан,
Алтаржа байһан таряалан

Ангаахайнууд анжарба.
Арба-гурба дээгүүрнь
Аалидажа элибэ.
Доошоо бууба далитан,
Газарта нууба аха дүүнэр.
Айраһан алтан орооно
Абажа түүжэ эхилбэ.
Асари сэнтэй орооно
Ашаба дүүрэн уутаараа.
Хүсээ нэмэнэн хэбэртэй,
Хүнгэрһэндэл болобод ха.
Хаба ороһон хэбэртэй,
Холын харгыда гарахань ха,
Нютагаа далитан зорихонь ха.
Хүхэ тэнгэрийн доохонуур,
Хүбэн үүлэдэй дээхэнүүр
Баялиг ехэтэй нугаһатан,
Баяр золтой далитан
Аласай холые ахижа,
Аюул тодхор илажа
Ангаахайнууд бусаба даа,
Айл нютагаа хүрэбэ даа.
Зориһоноол зөөрилбэ,
Хүсэһэндөөл хүрэбэ.
Эсэгэ нютагаа хэшэгтэй,
Баабай нютагаа баялигтай
Ангаахайнууд болгобо –
Угсаатаниинь жаргаба.

ТАЙГЫН ТУУЖА ДОМОГ

Бугатын голдо буухадам,
Буугаа баряад нуухадам,
Урин сагаан эбэртэй,
Уян нарин бээтэй
Эрэ буга эмэтээ
Шугын дундуур шургаанаар,
Шэмээ абья шэнжэлнээр
Дүтэлбэ ха дэргэдэм,
Ойртобо ха отогтом.
нарагар найхан эбэрнээн
наргаба даа нюдэмни,
Эдэ хоёр эжэлнүүд
Урин гоё бэээрээ
Урма зүрхым эзэлбэ.
Үлдэжэ тэдэнээ нюдөөрөө,
Үргөөжэ бэенээ зүрхөөрөө
Буудахаяаш мартабаб,
Агнахаяаш орхибоб.

Хандагайтын зуданда
Хонохом гэжэ буугаа нэм,
Буугаа үргэлөөд ябаа нэм.
Арьял наһанда абиржа,
Арангада гаража,
Гэтэн шэртэн нуугаа нэм,
Гэнтэ дороо хараа нэм:
Марса тээшэ маряанан,
Дабһан тээшэ дабшаан
Хандагайе харахадаа,
Хандабаб даа тархидаа:
«Тадхай, яагаа томо юм даа,
Тайгын баатар энэ гү даа?
Гэжэ тэндээ тухайлааб,
Тагнан гайхан лэ байгаааб.

Танилсахаа ерэнэндэл,
Ханилсахаа бодоһондол,
Арбай найхан эбэрээрээ
Арба дахин дохиһондол
Хада шэнги бэээрээ
Хотолзоһоор холодобо,
Нахилзаһаар найгаба.
Буухадам гэхын орондо
«Баатар ангууд болтогой!»
Гэһэн бодол тархидаа
Гэнтэ байһаар түрүүлээб.
Буугай амые буруудхан
Булан тээшэ түшүүлээб.

Боро тайгын буртаг соо
Барбос нохойм ганиржа ороо.
Гайтай шангаар гангинаад,
Хорон хурсаар хусаа нэн.
Гурбан нялха хүбүүтэй
Гурба нүүлын забһарта
Нүхэн агы эзэлһэн
Эмэ баабгай хэбтээ нэн.
Хүбүүдыень харахадам,
Хөөрхэй хөөбэри «монсогууд»
Эхэдээ ехээр эрхэлжэ,
«Эжы» гэжэ энхэржэ,
Хүхэн дээрэнь хүльбэржэ,
Нюрган дээрэнь нэнгэжэ,
Жаахан ангууд жаргалдаа
Жэгтэй зохидоор харагдаа.
Эхэнь үхибүүдтээ дуратай,
Заяа наһаа залгажа,
Зэрлигшые наа, буянтай,
Арьяатаншые наа, аза хубитай
Хүүгэдээ долёожо хэбтэбэ,
Эмээхэйржэ үнэрдэбэ.
Зүрхэ эльгэм задаржа,

Бэем бана нуларжа,
Буудахаяа болижо,
Буугай замаг буулгабаб.
Нохойгоошье нуулгабаб.
«Ара тайгын угсаатан,
Амгалан тайбан үдэгты,
Ангай хуби заяагаар
Ажа мэндэ ябагты», –
Гээд лэ гэртээ бусахаяа
Гэдэргээл ошоо нэм.
Отогтоол ороо нэм.

Содержание

Үнэн нүхэр үзэглэл 5
Хэшээл наадан 13
Түрүүшын нурагшад 14
«Мээмээ» гэхээс...» 14
«Нэгэ» 15
«Хоёр» 16
Амар сайн! 17
Саарһан 18
Дэбтэр 19
Карандаш 20
Ажалай хэшээл 21
Хилээмэ барижа нааданам 22
Тулалдаан 23
Дэбхэншээ 24
Бүмбэгэ 25
Оёдолшон 26
Гасуухайтай Галя 27
«Алас холын аянда...» 28
Эрхим шофёр болоо наа 29
Тогмид 30
«Талада газаа тэргэ шаргаа...» 31
Хүйтэн 32
Үбэл 33
Санашан 34
Наранай зэмэ 35
Наран-хүбүүн 36
Бороо 37
Тэнгэрийн хүбөө 38
«Ойн зайхада ошохотойм...» 38
Наран наашаа! Үүлэн саашаа! 39
Һүни 40
Һалхин 41
Мүльһэн дуһаанууд 42
Наран 43
Үүлэд 44
Үндэр 45
Утаан 46
Һара 47
Хабарай амисхал 48
Наранда 49
Хабар 50

Март	50
Горхон	51
Аадар	52
Ургынууд	53
Зэдэгэнэ	53
Хуһан	54
Орооюн	55
Хуһанай үгэ	56
Нарһан	57
Ая ганга	58
Улаалзай	59
Нямня сэсэг	60
Шандаган	61
Абаахай	62
Хулгана	63
Хараасгай	64
Баялиг ехэтэй хурьганда	65
Хүхы	66
Тоншуул	67
Миисгэй	68
Хэдэгэнэ	69
Эрбээхэй	69
Тугал	70
Хурьган	71
Ямар амитан гээшэб даа?	72
Батаганаан	73
Хэрмэн	74
Булжамуур	75
Унаган хүлэг	76
Миисгэйхэн	77
Гарай табан хурган	78
Долёобор хурган	80
Арсалан	80
Нойртой Булад	81
Шатаршад	82
Дүрсэ	83
Һүүдэр	84
Нэрэ	85
Унтаха дурам үгы	86
Зүүдэн	87
Бэлэг	88
Зэмэ	88
Урилдаан	89
«Зүргэ харгы зүүлжээ гүйбэ...»	90
Аманайм алдуу	91
Наадан	92
Хатар наадан	93

«Ёлкын» наадан	94
Амһартанууд	95
Гомдол	96
Уурал	97
Хэн зэмэтэйб?	98
Эрхэлхэдэнь эдеэн гашуун, уурлахадань уһан эгшүүн	99
Бээрэхэ – бэрхэ	100
БАМ	101
Шулуун	102
Гуйлта	103
Эжы	104
Элдин эрхэ	105
Хайша	106
Шүлэг	107
Бүрөд хэлэн	108
Дуун	109
Хара далайн долгид	110
Дошхорһон долгид	111
Сахалинууд	111
Онгосо	112
Омогорхол	113
Нуур	113
Галбаанхай	114
Хон-жэн	115
«Хон-жэн – хүхэ тэнгэри...»	115
Мүнхэ һарьдаг	116
Ау!	117

Стихи Жана Зимина в переводе Марка Сергеева

Пар	118
Гроза	119
Мост	120
Телёнок Маладай	121
Пожар	122
Дятел	123
Кто кого греет?	124
Странные барашки	125
Как на мальчика Радная обиделись унты	126
Альпинисты	127

Поэмэнүүд

Үншэн сагаан ботогон	128
Нашан шубуун	133
Доной Донгор хоёр	139
Үнэгэнэй үүсхэл	145
Ангаахайнууд	148
Тайгын туужа домог	154

Жан Зимин

ҮХИБҮҮДТЭ ЗОРЮУЛАГДАНАН
ШҮЛЭГҮҮД БА ПОЭМЭНҮҮД

СТИХИ И ПОЭМЫ
ДЛЯ ДЕТЕЙ

6+

Печатается в авторской редакции

Иллюстрации Т. Александровой

Компьютерная вёрстка
Вадим Петров (Типография «Форвард»)

Подписано в печать 20.07.2022. Формат 60*90 1/16.
Усл. печ. л. 20. Гарнитура Calibri. Бумага офсетная.
Печать офсетная. Тираж 350 экз. Заказ 33943-8.

Подготовлено и отпечатано в ООО «Форвард»
664009, г. Иркутск, ул. Советская, 109г, оф. 301.
тел. (3952) 19-91-10, forward@omi.ru